

MENTOR

DIJAŠKI LIST

DEVETNAJSTO LETO

I/II

*V tem zvezku sodelujejo /
Janko Mlakar / Dr. Fr.
Jaklič / J. Šolar / Dr. Joža
Lovrenčič / Dr. L. Sušnik /
J. Jalen / Dr. J. Debevec / I.
Dolenec / I. Langerholc / S.
Škerl / Crassus / Vanjuša /
Iztok / Stenka / Zvonko*

Vsebina I/II številke.

	Str.
Janko Mlakar / Spomini	1
Vanjuša / Zanos	6
Dr. Fr. Jaklič / O značajnosti	7
J. Šolar / Pri slovenskem slovničarju	9
Iztok / Domotožje	13
Vanjuša / Moč	13
Joža Lovrenčič / Prvo srečanje	14
Dr. Sv. Sušnik / Narodna propaganda v francoskem slovstvu	16
J. Jalen / Pod stropom neba	21
Dr. Jož. Debevec / Ob stoletnici rojstva Frana Levstika	23
I. Dolenc / Med Slovaki	26
Zvonko / Nocoj sem popotnik	32
I. Langerholc / »Ena študentovska«	33
Stenka / Večerna pesem	38
I. D. / Velik dan v zgodovini Slovencev	39
Obzornik /	
Knjige in časopisi	41
Literarni pomenki	43
Človek in narava	44
Slovanski vestnik	45
Sola in dom	46
Zabavni kotichek /	
Meyeriada	47
Drobiž	47
Latinski mesečnik	48

Uredništvo lista: Prof. dr. Joža Lovrenčič, Ljubljana, Zrinjskega c. 7. / Na uredništvo se pošiljajo vsi rokopisi in dopisi, ki so namenjeni za objavo v listu. / Rokopisi se ne vračajo. / Uprava je v Ljubljani, Miklošičeva cesta 5. / Na upravo se naslavljajo vsa naročila in reklamacije.

Vsak naročnik, naj dobiva list naravnost na svoj naslov ali pa pri poverjeniku, mora poravnati vso naročnino v prvi polovici letnika, sicer ne bo dobil več šeste številke.

Mentor izhaja med šolskim letom vsakega 1. v mesecu. Urednik prof. dr. Joža Lovrenčič, izdaja Prosvetna zveza (dr. Jakob Mohorič), tiska »Slovenija« (predst. Albert Kolman, Ljubljana, Celovška cesta 61). / Celoletna naročnina za dijake Din 30.—, za druge in zavode Din 40.—. Posamezna številka Din 4.—. Plačuje se naprej. — Štev. ček. računa pri poštni hranilnici v Ljubljani 14.676. / Naročnina za Italijo: Lit. 10.— za dijake, Lit 15.— za druge; za Avstrijo: S 4.— za dijake, S 6.— za druge. — Plačuje se po italijanskih, oziroma avstrijskih čekovnih položnicah »Katoliških misijonov« v Grobljah pri Domžalah. — Naročnina za Ameriko 1 dolar, za vse druge kraje vrednost 4 švic. frankov. / Poverjeniki dobivajo za vsakih 10 plačanih izvodov enajstega zastonj. — Plačati pa morajo vso naročnino za vse naročene izvode pred izidom šeste številke vsakega letnika.

Janko Mlakar / Spomini.

Študent.

Ljubljanska gimnazija je bila prav za prav nemška, a je le imela v prvih štirih razredih slovenske vzporednice. Uradni jezik je bil nemški, imeli smo nemška spričevala in izvestja. Zato je tudi umljivo, da smo se posluževali večinoma nemških izrazov.

V vsakem semestru smo bili lahko pri treh »glasnih« konferencah »benenani«¹, če nismo znali. Ko sem bil v prvi, je bil najboljši red »ausgezeichnet«², pa so ga že naslednje leto odpravili, ker ga otroci ministrov in sekcijjskih načelnikov nikdar niso dosegli. Ostalo je pa še vedno dovolj redov na izbero. Za »ganzungenügend«³ in »nichtgenügend«⁴ se ni nihče trgal. Za »genügend«⁵ je marsikateri profesor že precej zahteval. Dober red je bil »befriedigend«⁶, še boljši »lobenswert«⁷, za »vorzüglich«⁸ se je bilo pa treba zelo, zelo truditi.

Šolnina je znašala vsako polletje deset goldinarjev. V prvi smo jo morali prvo polletje vsi brez izjeme plačati, potem smo bili pa lahko oproščeni. S slabim redom v vedenju, pridnosti ali napredku se je oproščanje spet izgubilo. To se nam je zdelo samo ob sebi umljivo. Kdor nagaja ali s svojo lenobo zadržuje pouk, naj plača.

Jako smo pa zamerili ministru Gautschu, ko je brez vsakega tehtnega vzroka podvojil šolnino. Bratov součenec Dermastija je v svoji ogorčenosti, ker je moral plačati podvojeno šolnino, dal domačemu psu ime »Gauč«, ga vodil v Zvezdo na promenado, ga tam brez potrebe klical in brez povoda grajal, seveda vedno v zvezi z ministrovim imenom.

Nemški a-razredi so bili po številu in znanju šibkejši od slovenskih b-in c-vzporednic. — Bili bi pa še šibkejši, da ni slovenska gospoda pošiljala vanje svojih sinov. To so »gosposki« menda zato delali, ker niso hoteli, da bi njih nežna deca prišla v dotiko s »kmetom«.

¹ imenovani, ² izborno, ³ popolnoma nezadostno, ⁴ nezadostno, ⁵ zadostno, ⁶ povoljno, ⁷ hvalno, ⁸ odlično.

V b- in c-oddelkih je namreč prevladoval tip slovenskega študenta, ki vedno bolj izumira, ako ni že popolnoma izumrl. »Ljubljanskih srajc« nas je bilo prav malo, in tako so imeli kmečki sinovi ogromno večino.

Splošno so bili to nadarjeni, pridni in često zelo revni fantje. Starši so k večjemu utrpeli mesečno dva goldinarja za stanovanje, ali pa je še to dal njih župnik ali kak drug dobrotnik. Za zajtrk so imeli kos suhega kruha, obedovali so pa na različnih krajih. Nekateri pri uršulinkah ali frančiškanih, drugi so hodili jest v »luknjo«⁹ na stroške »Dijaške kuhinje«, zopet drugi po hišah kakor občinski reveži.

Nekatere ljubljanske rodbine so imele redno »svoje študente«, ki so določene dni hodili k njim obedovat. Tem fantom se je včasih še dosti dobro godilo. Ako so jedli z rodbino pri isti mizi, so se naučili olikanega vedenja in prav rabiti namizno orodje. Žal, da so bile take res fine družine, ki niso pokazale študentu, da »zastonj«¹⁰ je, zelo redko sejane.

Ako je bila »kuhinjska vila«¹⁰ usmiljenega srca, se je še precej dobro godilo tudi takim, ki so jedli v predsobi ali kuhinji. Poznal sem gospode, katerim so prav kuharice pomagale, da so prišli do cilja.

Gorje pa študentu, kateremu je postavljalo skledo na mizo žensko bitje trdega srca in ostrega jezika. Tak fant je dobil za zabelo pikre opazke in še preden je bral Goetheja, je že občutil na lastni koži resnico njegovih besedi:

»Wer nie sein Brot mit Tränen aß,
Der kennt euch nicht, ihr himmlischen Mächte«¹⁰.

Ko se je študent prikopal do višje gimnazije, se mu je začelo nekoliko bolje goditi. Priden in nadarjen, kakor je bil navadno, si je poiskal inštrukcije in je tako lažje zadihal. Čez dan je navadno »štrberal«, zvečer in ponoči se je pa zase učil. Tako je pozimi presedel v nezakurjeni sobi, v odejo zavit, večkrat po cele ure.

Oblečen je bil študent preprosto. Na čevlji in obleki se je poznalo, da sta jih delala rokodelca, ki sta bolj vajena grabelj in vil, kakor šila in šivanke. Zimske suknje sploh ni imel. Kadar je bilo mraz, je oblekel dva suknjiča, včasih celo tako, da mu je gledal daljši izpod krajšega. Ker so bile tiste čase zelo hude zime, ga je večkrat kljub suknjiču v dve nadstropji pošteno zeblo.

Velikega pomena za dijaštvo je bil zavod »Collegium Aloisianum« na Poljanski cesti. Ustanovil ga je škof Anton Alojzij Wolf za revne dijake, ki bi se hoteli posvetiti duhovskemu stanu. Ljudje so navadno rekli temu zavodu »Lezjana« zavodariem pa »Lezjanci«. Uradno so se imenovali »Alojzniki«. dijaki so jim pa dali priimek »Fižol«, ki se je rabil kumulativno.

Kadar smo jih videli na sprehodu v dolgi vrsti po dva in dva, smo rekli: »Fižol gre.«

Ta beseda, ki pomeni prav dobro in tečno jed, je morala v tistih časih služiti kot nagajiv, pa ne žaljiv priimek za vse različne vrste zavodarjev. Tako so tudi gojencem vojaških vzgojevališč radi nagajali s »Fisolensoldaten«.

Alojzniki so se splošno odlikovali s temeljitim znanjem in lepim vedenjem. V znanju jih je krepil prefekt dr. Muhovec, lepega vedenja in olike jih je pa učil ravnatelj Novak. Vadil jih je v odkrivanju in priklanjanju ter jih učil, kdaj in kako se olikani študent na ulici umakne.

»Ako srečaš na ulici, ki ima ozek trotoar, damo, se ji moraš umakniti in stopiti v blato.«

⁹ Ljudska kuhinja.

¹⁰ »Kdor nikdar ni jedel kruha s solzami, vas ne pozna, vi nebeske moči.«

To Novakovo pravilo vljudnosti proti nežnemu spolu mi ni hotelo iti v glavo. In čisto umevno. Zakaj naj bi se jaz umaknil v blato, ko sem si sam snažil čevlje, med tem ko si jih dama gotovo ni? Zato sem se umaknil v lužo samo profesorju. Sicer pa nisem bil nikomur na poti. Pritisnil sem se tako k zidu, da se je vsaka, še tako debela dama lahko mimo mene po lepem zibala.

Danes se pa rad umaknem, če ne gre drugače, tudi v blato, to pa zaradi ljubega miru.

Nasproti ti pride, na primer, mlada dvojica različnega spola. Seveda gresta oba, on in ona, prav sredi trotoarja, da ne moreš nikjer mimo; poleg tega se pa še držita za podpazduho in se tiščita, kakor bi bila tista slovita »Dvojčka iz Siama«¹¹. Ker sta izbrano oblečena, misliš, da sta olikana. Zato pričakuješ, da se bodeta razpolovila in da se bo moški del vljudno umaknil za žensko polovico. Pa si se zelo zmotil. Če nisi prijatelj nepotrebnih naslovov in neprijetnega prerekanja, stopiš ponižno s trotoarja, čeprav te ograža kak mimo drveč avto, »Dvojčka iz Siama« pa stopata brezobzirno mimo tebe, kakor bi bila dve duši v enem telesu.

Skoraj pol stoletja opazujem, kako hodijo pri nas ljudje po ulicah, pa ne zapazim prav nobenega napredka. Mislim, da se bom tako dolgo umikal, dokler se popolnoma ne umaknem s sveta; kajti v tem oziru je Ljubljana globoko konservativna.

Alojzniki — da se vrnem k njim — so hodili v b-oddelke, ki so se prav iz tega vzroka vedno odlikovali z največjim številom odličnjakov. Mnogo bivših gojencev Alojzijevišča je doseglo častna mesta v javnem življenju, in med njimi najdemo imena, mimo katerih ne moreta ne kulturni ne politični zgodovinar.

»Lezjanci« so v našem stoletju izumrli in škoda jih je.

Ko sem hodil v prve razrede gimnazije, so se nižješolci zelo razlikovali od višješolcev. Nižji razredi so bili nameščeni v prvem nadstropju, višji pa v drugem. Še sedaj se dobro spominjam, kako so nas petošolci prezirljivo gledali, ko smo se razkropili po hodniku v prvem nadstropju, dočim so sami ponosno stopali v drugo. Mi smo se že naprej veselili, kdaj bodemo tudi mi to čast dosegli, pa je nismo nikdar. Ko se je muzej izselil v lastno poslopje, so razrede razmetali po obeh nadstropjih brez ozira na dostojanstvo višje gimnazije.

V nižjih razredih sem si moral kakšno jutro toliko knjig naložiti, da sem jih komaj v eni roki držal. Višjegimnazijci, zlasti sedmo- in osmošolci, pa sploh niso nosili knjig v šolo; to bi ne bilo zanje častno. Tak-le študent je vzel s seboj le kak zvešček in nekaj listov, jih zvil in nosil v levici na hrbtu; kajti desnico je rabil, da si je vihal brke in gladil brado.

Večji študentje so bili v tistih »kosmatih« časih skoraj vsi že bradati možje, katere si komaj razločil od mladih suplentov. Zato se mi je prve tedne večkrat pripetilo, da sem z velikim spoštovanjem pozdravil kakega osmošolca, ki sem ga imel za profesorja.

Posebno so bili v časti »štruftarji«. Njihovi podložniki so se jih skoraj bolj bali in jih spoštljiveje pozdravljali, nego profesorje. Inštruktorji so imeli namreč nad njimi velike pravice; smeli so jih celo klofutati.

»Ti ne verjameš, kakšno ti primaže,« se je pohvalil neki moj sošolec s svojim domačim učiteljem, potem ko ga je bil ponižno pozdravil.

Na praznik sv. Rešnjega Telesa je vse gledalo »oktavnarje«¹², ki so šli

¹¹ Skupaj zraščena otroka, ki so ju svoje dni po svetu kazali.

¹² Osmošolci.

v črnih salonskih oblekah in s cilindri v rokah za procesijo. Stopali so veliko samozavestneje, kakor ravnatelj in profesorji v svojih zlatooportanih uniformah.

Včasih pregledujem gruče razoglavih in golobradih kratkohláčnikov, ki z golimi koleni in aktovkami pod pazduho hite iz šole, če bi med njimi našel dijaka, ki bi bil podoben študentu iz prejšnjega stoletja, pa ga do danes še nisem. Zdi se mi, da je ta pasma v Ljubljani že izumrla.

Profesor.

V opereti »Ptičar« nastopata dva profesorja, eden na pol slep, drugi na pol gluha, oba pa zlobno karikirana tipa profesorjev iz dobe krinoline in lasulje, ki so bili »neizprosno pravični«, dokler niso videli denarja.

Zadnji zastopnik te profesorske pasme je prav takrat odhajal v pokoj, ko sem jaz prišel na gimnazijo.

Profesor Trojanar, to je bil ta »zasluženi« pedagog, je poučeval prirodopis, pa jako nazorno. Kadar so na primer vzeli raka, je moral vsak učenec prinesiti v šolo vsaj eno tako »namizno« živalco kot učilo. Ob začetku ure je pa prišla profesorjeva dekla z jerbasom in odnesla vse rake, razen pičlega števila najslabših. Prav tako je ravnal Trojanar tudi pri ribah in prikukah. Kar se pa tiče goveje živine in drobnice, se mi zdi, da se ni posluževal te koristne učne metode, čeprav bi mu tudi pri dvo- in večparkljarjih ne bila škodovala. Kako bi mu bilo pač prav prišlo, če bi bil vsak dijak prignal v razred lepo rejeneja vola ali pitano svinjo in bi prišla služkinja z jerbasom ter ...

Trojanar se je tudi zelo zanimal, kako starši njegovih učencev gospodarijo. V sezoni klobas in svinjske pečenke je bilo prvo in glavno vprašanje, ki so ga dobili imovitejši kmečki sinovi, tole:

»So že doma kaj klali?«

»Že.«

»Pa jaz nič ne vem o tem.«

V takem slučaju je moral fant nemarnost staršev poplačati z »zeksarjem«¹⁸.

»Avdijenc« ni sprejemal v šoli, marveč je takoj prvo uro naročil učencem, naj pridejo starši na dom, če žele z njim govoriti. Bilo bi pač prenerodno, če bi ga bili očanci in skrbne matere pred konferenčno sobo čakali s »cekarji«, iz katerih bi gledale gnjati, plečeta ali zastopnice perutnine.

Nekoč je prišel bogat posestnik, da bi vprašal, kako napreduje njegov študent, ki se je zelo odlikoval s trdimi pestmi in trdo glavo.

»Imate li doma kaj krav?« se obregne vanj Trojanar.

»Imam, deset in dva jarma volov.«

»Potem pa obdržite fanta doma in naj pase krave! V šoli ne bo iz njega nikdar nič. Ali mora vsak kmet postati gospod? Dela naj, dela!«

V tem hipu se prikaže na pragu profesorjeva gospa in pravi nemški:

»Prinesel je zajca in dve pitani gosi.«

»Kako se že piše vaš fant, oče?«

»Punčuh.«

»A Punčuh? Jaz sem vas pa razumel »Retej«. Punčuh, o ta se bo pa naredil, ta! Je prav priden in brihten dečko. Le še večkrat pridite zanj vprašat!«

Bojanec, nadarjen pa precej len fant, nekje z Dolenjskega, je imel v živalstvu premestni izpit.

¹⁸ Sestica (nezadostno).

»Boste videli fantje, da danes še ne bom vprašan, ko pride ravnatelj k »ferzocu«¹⁴. Mesar (Trojanarjev epiteton ornans) ve dobro, da nič ne znam in da bi frčal. Zato mu je pa mati včeraj prinesla purana in košarico jajc.«

Tako se je fant hvalil in imel je prav. Delal je izpit naslednjo uro, ko smo bili »sami med seboj«. Znal pa ni prav nič. Če bi bil vsaj včasih rekel »da«, ko je profesor govoril namesto njega, toda navihaneč niti besedice ni znil, samo kimal je. In je zdelal.

»No vidiš, saj znaš, če hočeš,« ga je pohvalil Trojanar in mu dal s puranom in jajci plačani »genügend«.

Takih resničnih, pa tudi izmišljenih anekdot o Mesarju je krožilo vse polno po šoli. Zato je bila njegova upokožitev za marsikaterega premožnega lenuha prava katastrofa.

Za nekoga pa vem, da ni žaloval za njim. To je bil moj brat, ki ga je Trojanar v drugi vrgel, da jo je moral ponavljati. Pri nas pač nismo nikdar klali...

Drugi profesorji, seveda, niso bili prav nič v sorodu z onima, ki v opereti sprašujeta Ptičarja.

Tip profesorja v mojem času je bil na primer Kermavner. Prihajal je v gimnazijo, pred katero smo v gručah čakali, s počasnimi in dostojanstvenimi koraki. Takoj je potihnil hrup in klobuki so nam zleteli z glav, kakor bi jih bil veter odpihnil.

In Pleteršnik! Ta je celo ravnatelju Smoleju pokazal, da profesor na ljubljanski gimnaziji ni kar tako. Prišel je nekoliko prepozno v šolo, pa mu je ravnatelj, ki ga je srečal na hodniku, pokazal uro: »Gospod kolega, pet minut je že čez osem!«

Pleteršnik pogleda mirno na svojo uro in pravi: »Stimmt auffallend.«¹⁵ Ker je vladal na šoli nemški uradni jezik in je bilo med profesorji več trdih Nemcev, so občevali med seboj veliko v nemškem jeziku. Za marsikaterega nismo niti vedeli, da razume slovenski.

Disciplina je bila na gimnaziji splošno prav dobra. Ako je profesor zahteval mir, smo se mu pokorili; če smo pa videli, da se v mirnem razredu slabo počuti, smo pa tudi skrbeli za zabavo.

Najkratkočasnejše je bilo pri Draganoviču. Ta ubogi profesor ni mogel niti prvošolcev krotiti.

Neko uro je v prvi spraševal hroščce.

»Zajec...«

»Kateri, Janez ali Tone?« je zagrmel ves razred v zboru.

»Guncveti, pustite me, da izgovorim! Zajec Janez! Kdo ima kako zbirko hroščev?... Dobro, sem z njo!... Kaj je to?«

»To je keber.«

»Kakšen?«

»Velik.«

»Tega te nisem vprašal, saj vsak osel vidi, da je velik. Jaz hočem le vedeti, kako se imenuje.« (Draganovič je prvošolce tikal, zlasti v jezi.)

»To je rogač.«

»Popiši ga!«

»Rogač je... rogač je...«

»No, kakšen je? Poglej ga, saj ga imaš v roki. Koliko nog ima?«

»Pet.«

»Kaj pet? Kje si pa to slišal?«

¹⁴ Versetzungsprüfung (premestni izpit).

¹⁵ Po domače bi to prevedel »štima«.

»Prosim, kar pogledajte, da jih ima res pet!«
»No da, ta jih ima res pet, ker mu je ena odpadla; sicer ima pa rogač šest nog. Torej, povej še, kaj vidiš na rogaču posebnega?«
»Na rogaču vidim posebnega . . . vidim posebnega . . .«
»Za božjo voljo, kaj nimaš oči? Pogledaj ga vendar natančneje!«
»Na rogaču vidim posebnega, da ima sprednji in zadnji del z nitjo zvezan.«

Zdaj je pa Draganovič kar s stola skočil.
»Kaj, ti guncvet, ti se boš iz mene norčeval?«
»Saj se ne norčujem. Pogledajte, gospod profesor, da je ta rogač res z nitjo zvezan!«

Taki profesorji seveda, kakor je bil Draganovič, so bile (ne vem, ali bi zapisal »žal« ali »k sreči«) le bele vrane.

Posebno originalen je bil profesor Škurt. Učil je klasične jezike, pa večinoma le v višjih razredih. Bil je jako dober, vendar pa v gotovih slučajih tudi neizprosni. Tako je nekoč celo sedmošolca vrgel v grščini. Ker je bil pa fant reven, mu je plačal sam šolnino.

Kaj je ta sedmošolec delal, da je padel, nisem mogel zvedeti; kajti po vsem, kar so pravili o Škurtu, se je moral zelo potruditi, kdor je hotel pri njem pasti.

Ker ni skoraj nikogar poznal po imenu, so se lahko dijaki pri spraševanju kar nadomeščali. Pri nalogah so se trudili samo boljši dijaki, drugi so od njih »preplonkali«.

Škurt je bil predčasno upokojen. Splošno smo ga obsodili, da nima v glavi kolesja v redu. Kako bi pač drugače mislili o človeku, ki vam gre na davkarijo in hoče po sili »restituirati« šolnino, od katere je bil na gimnaziji oproščen, in ustanovo, ki jo je bil užival.

Ostal je samski do smrti. Bil je velik in slok; hodil je z nekoliko naprej nagnjenim životom in nosil suknjo navadno pod pazduho. Rad se je tudi sam s seboj pogovarjal. V Ljubljani je bil precej znana oseba, zlasti pri beračih, ki so ga pridno skubili.

Profesorski tipi, kakor sta bila Trojanar in Škurt, so že davno izumrli. Če pa še žive med nami Kermavnerji, Pleteršniki in morda tudi Draganoviči, pa ve najbolje srednješolska mladina, ki opazuje profesorje z mladimi očmi.

(Dalje.)

Vanjuša / Zanos.

Razgrnil je prečudokrasna morja
trenotek vsespoznanja pred menoj.
Ovenčal me je tajen žar nocoj
iz pravljice, večnega prostorja.

Nad srcem zbičanim vesoljni um
zaplaval je kot kerub iz višav . . .
In jaz sem iz ponižanj blodnih vstal,
in do neba izkoprnal: Pogum . . .

Ah, čul sem spev vseмирskih hramov blag
in tisočeren v duši je zavriskal jek:
Ponosnih kril poletu ni zaprek
do zlatih zvezd, do mojih svetih zmag!

Dr. Fr. Jaklič / O značajnosti.

Ko si pregledal ob sklepu leta svoje spričevalo, si ga bil srčno vesel. Spomin ti je v naglici obnovil trude in napore, kateri so bili potrebni pri učenju; zlata svoboda in prijetna družčina sta te neštetokrat vabili od knjig, preparacij in zvezkov; za ta ali oni predmet čutiš manj veselja, včasih si bil sploh slabo razpoložen. Toda vztrajal si, od dne do dne in od meseca do meseca si zvesto izvrševal svoje dijaške dolžnosti; tvoje spričevalo ti govori in potrjuje, da si svoje znanje v najrazličnejših smereh obogatil in izpopolnil.

Vendar ne misli, mladi prijatelj, da je napredek v znanstvu tvoja edina življenjska naloga! Umska izobrazba te bo pač naredila polagoma za dobrega strokovnjaka, dober človek pa zaradi znanja še nikakor ne boš. Koliko ljudi boš polagoma srečal v zgodovini in tudi morda na lastni življenjski poti, ki so imeli blesteče umske zmožnosti in so jih tudi marljivo rabili; toda ker se niso naučili samega sebe voditi in brzdati, so bili v nesrečo sebi in drugim! Propalost, združena z visoko izobrazbo, je še trikrat bolj žalostna in nevarna.

Izobrazba človeku ni neizogibno potrebna, tudi ne denar ne slava ne svoboda; še celo zdravje ne. Eno pa mu je neobhodno potrebno: vzgojena, značajna volja. Ako hočeš biti dober človek, moraš biti močan značaj. Vase in v svojo notranjost moraš večkrat obračati svoj duhovni pogled; opazovati, kaj je v tvoji duši pravega in nepravilnega; razmišljati, kako bi moralo biti in kako morda žalibog je. Prvi uspeh tega študiranja samega sebe bo neka nezadovoljnost s samim seboj; potem bo vstala močna želja in krepek hotenje, da bi bilo boljše; iz hotenja bodo rasla čedalje lepša dejanja kreposti in ob vseh morebitnih neuspehih in padcih — tudi s temi moraš potrpežljivo računati, saj je pot do izpopolnjenja značaja silno naporna — se boš vendarle vedno bolj dvigal in postajal boljši in plemenitejši človek. Tvoj značaj se bo čistil in krepil. Zagledal boš čedalje več malenkosti, na katere bo treba paziti, da bo tvoje življenje res pravilno; ob vseh teh borbah in zmagah boš pa občutil čedalje več neskaljivega notranjega veselja, katero je vselej združeno z resno, zvesto samovzgojo.

Kaj je torej značaj?

Nekdo ga je opredelil takole: Značaj je jasnost načel in zvestoba do njih.

Načel, po katerih mora biti naše življenje usmerjeno in urejeno, si ne dajemo sami in jih tudi ne moremo samovoljno izpreminjati. Laži, nespoštljivosti do staršev, brezobzirne krutosti do ubožca, nezvestobe do domovine itd. si ne smem dovoliti, pa če bi mi iz tega nastala še tako velika trenutna korist. Človek ni, kakor pravimo, avtonomno bitje, ki bi si življenjska načela sam dajal in izpreminjal, marveč mora živeti po načelih, katera mu je Stvarnik in najvišji Gospodar zapisal v vest in jih v božjem razodetju še podrobno določil in obrazložil.

Če torej hočem biti značajan, moram ta življenjska načela dobro poznati. Že domača hiša nam jih je podala in v njenem poštenem ozračju smo jih leto za letom vdihavali. Potem smo v šoli in tudi izven nje čedalje bolj spoznavali, kaj se sme in kaj ne; kako naj živimo, da bo naše življenje pravilno in osrečevalno. In če nam glede jasnosti načel še kaj manjka, moramo to pomanjkljivost dopolniti in se poučiti.

Nekaj drugega pa je, vedeti: to in to moram storiti, tega in tega se moram izogibati; in nekaj povsem drugega je, tako tudi ravnati in živeti. Usodna je bila zmota nekaterih grških mislecev, ki so trdili, da bo človek že zaradi tega kreposten, če ve, kaj je krepost in kdaj se človeku zanjo

ponudi prilika. Spoznanje in pa resno hotenje — kako nekaj različnega je! Veliko propalic je jasno spoznalo in se živo zavedalo, da bi morali vse drugače živeti in da bi bilo pošteno, krepostno življenje nekaj lepega in osrečevalnega; spoznali so, niso pa resno hoteli.

R e s n o h o t e n j e, da spoznana načela v življenju tudi dosledno izvajamo, to je druga, še važnejša prvina značajnosti. **Z v e s t o b a d o n a č e l!**

Da se n. pr. ne zlažeš, če bi se trenutno izognil z lažjo še toliki kazni ali si pridobil še tako veliko korist. Da pomagaš trpečemu, nesrečnemu človeku, če je za to potrebna tudi precejšnja žrtev in ti bo oni morda še prav nehvaležen. Da se ob nečistem govorjenju tovariševem spomniš, da je tvoje telo nekaj vzvišenega, saj je tempelj božji, in pokažeš svoje ogorčenje ali pa vsaj molčiš, za naprej se pa take družčine izogibaš, čeprav bi ti bila kaj povšeči; ali da ohraniš sveto spoštovanje do sleherne ženske in vidiš v njej neumrjočo dušo, pa če te tako mišljenje, govorjenje in vedenje stane še toliko samopremaganja. Ali da si do svojega dobrega očeta in blage matere spoštljiv, ljubeč in poslušen sin, pa naj pride karkoli. In tako dalje! Vsak dan se ti nudi nešteto priložnosti, da svoja prava načela ali izvršiš ali jim pa postaneš nezvest; da torej ravnaš značajno ali pa neznačajno.

Zvestoba do življenjskih načel je možna le tam, kjer je volja krepka in utrjena. Slabič, kateri je zavisen samo od svojih prirojelih nižjih nagnjenj, domislekov, razpoloženja in okolice — tak slabič ne more biti značajan. Zato je tvoja dolžnost, da si voljo vztrajno krepiš.

Ako boš storil svojo dolžnost tudi takrat, ko ti bo neprijetno in težavno, nisi samo za tisti hip nekaj pravilnega storil, marveč je tvoja volja tudi za naprej postala nekoliko močnejša. Čim večkrat dobro dejanje izvršiš in čim večje težave si moral pri tem premagati, tem bolj sta zrastla v tvoji duši nagnjenje in lahkota za tisto dobro delo; duša ti je postala bolj krepka, krepostna.

Prav je, da se v notranjih borbah tega zavedamo, da je krepost čedalje laglja. Če boš n. pr. nekaj časa vselej govoril resnico, če ti bo to še tako težko, ti bo v duši vzklila in rastle krepost resnicoljubnosti in boš do laži čutil vedno večji odpor in gnus. Prav tako je z drugimi življenjskimi smernicami: čim večkrat smo jim ohranili zvestobo, tem laglja so nam postala in nasprotna dejanja so vedno bolj izgubila svojo vabilno privlačnost.

Značajnost je torej za človeka novo, lepše življenje. Značajnost je notranja moč in sila. Značajnost je tudi zlata kraljevska svoboda, saj so čedalje bolj ukročene strasti in temne sile, ki kot zveri ždijo in mežikajo v duši pa čakajo hipa, ko bi ga onesrečile; značajan človek je tudi čedalje bolj zavarovan pred duhovno nasilnostjo zunanje okolice, ki ga s svojimi napačnimi načeli in slabimi zgledi hoče potegniti v vrtnice za seboj. Značajan človek gre po varni poti do lastne in tuje sreče.

Tvoja dolžnost je torej, mladi prijatelj, da se izoblikuješ v krepak in junaški značaj, ki bo z železno vztrajnostjo in doslednostjo prava načela izvajal v življenju. Z možato odločnostjo takoj začni izvajati kontrolo nad seboj!

Saj sem bil že dostikrat pri njem, pa sem se le težko odločil, da ga petdesetletnika obiščem s posebnim namenom, da nam pové kaj iz svoje delavnice. Težko sem se odločil, ker sem čisto prav slutil, da bom pri vsej postrežljivosti in ljubeznivosti le težko kaj zvedel o njem samem in njegovem delu. In vendár smo dijaki tako radovedno oprézovali, da bi skoz kako špranjo našli vsaj bežen pogled v zasebno življenje in delo velikih mož.

Odpravil sem se v belo hišo sredi ljubljanskega polja. Objela me je mogočna veža škofijskega zavoda in že sem stal v prvem nadstropju pred vrati z njegovo posetnico: dr. Anton Breznik. V vratih je ključ, bo, doma bo. Visok zategel »naprej!« je od nekod daleč odgovoril mojemu trkanju. Znašel sem se v ozki, visoki in dolgi sobi z enim

oknom. Sredi sobe preprosta miza z zofo, omara za knjige v kotu ob oknu; na stenah pa visi nekaj izvirnih slik: ob vratih »Delo« A. Kralja, sredino stene izpolnjuje nežna pomladna zelén treh motivov iz Breznikove rodne vasi lhana (rojstna hiša, vas in Navžarjev dom); ob oknu zopet A. Kralj, njegov učenec.

Izza vrat v drugo sobo se je že pojavila vitka postava v dolgi suknji; ves obraz mu je žarel v dobrodušnem smehu. S peresnikom v rokàh me je z veselim vzklikom in iskrenim smehom hitel pozdravljati, potem pa si naglo še zabeležil zadnji plen svojega neprestanega lova. Videti je, da dela stojé ob visokem pisalniku obloženem s knjigami, zlasti s slovarji vseh jezikov in vseh starosti. Sredi med knjigami Pleteršnik, ki bi mu ga našla roka tudi v spanju, tako sta zrasla skupaj. Vse knjige so skrbno zavite in jih prijemlje v róke ko najbolj nežne cvetke. Na omarici sem še opazil s trnjem ovenčano žensko glavó iz mavca, a z omare so se poganjale kvišku črne kovinske roké in ponujále srce; kesneje sem zvedel, da je tudi to dvoje delo A. Kralja in dar hvaležnih dijakov.

»Slišiš, prijatelj, petdesetletnico si obhajal in ‚Mentor‘ pravi, da se svojega dolgoletnega urednika mora na vsak način kako spomniti. Pa sem si mislil: čemu bi samo mi govorili o tebi, mar nam tudi ti kaj povej ob tej priliki. Vidiš, takole sem danes prišel k tebi, malo s strahom, a vem, da ne odidem praznih rok. Poglej, dijaki te vsi poznajo po imenu, saj prenašajo tvojo slovnico leto za letom v šole in nazaj domov; kako bi jih ne mikalo zvedeti, kdo jo je napisal. Ali bi nam hotel povedati, kdaj in kako si se začel zanimati za slovnicihna vprašanja, saj si že prav kmalu po maturi stopil v javnost s prvimi razpravami. Torej si moral že v gimnaziji načeti ta študij. Odkod prva pobuda za to gimnazijcu navadno mrzko usmeritev?«

»V peti šoli sem dobil v róke snopič Štrekljevih ‚Slovenskih narodnih pesmi‘. Prebiral sem jih, bilé so mi hudó všeč. Ob njih so mi vedno živeje

stopale pred óči narodne pesmi, kakor sem jih bil slišal v Ihanu in okolici, pa mi je padlo v glavo, da bi tudi jaz zapisoval tako blago. Ob Štrekljevi zbirki sem se naučil, kako je treba označevati narečne posebnosti in prve počitnice sem že poslušal in poskušal. Poskuse sem poslal profesorju Štreklju v Gradec, ki mi je prijazno odgovoril, gradivo z veseljem sprejel in led je bil prebit. Morda bi mi bilo prvo navdušenje kmalu ugasnilo, da mu ni blagi profesor tako spretno prilivil olja in mi včasih poslal celo skoromno nagrado, ki pa mi je veliko pomenila v gmotnem, še bolj pa v moralnem pogledu. Včasih sem našel kaj prav lepega, celo „Mlado Zoro.“

»Pa to je bolj slovstvo ko slovnica. Kako si prišel do nje?«

»Čisto naravno. Pri nabiranju narodnega blaga so me začeli zanimati posamezni izrazi, ki jih še nisem poznal, ali tudi nenavadne oblike. Postal

sem pozoren na ljudski jezik in odkril njega bogastvo. Tako me je bolj in bolj zanimala jezikovna stran ljudske umetnosti. K vsemu temu se je pridružilo v osmi čoli drugo veliko odkritje: Pleteršnikov slovar. Tedaj sem začel brskati po njem, iskati zlasti nenavadnih izrazov in dognal, da jih mnogo manjka. Začel sem nabirati slovarsko gradivo in ga vpisovati v svoj izvod slovarja.«

»Torej že nad trideset let dopolnjuješ Pleteršnika?«

»Dà. Če te zanima, poglej, kako je že počekčan.« Ze je bil pred mano lepo zavit zvezek še dobro ohranjenega besednjaka, ki na mnogih straneh presega slovite Balzacove korekture, le da je še mnogo zanimivejši radi barvnih učinkov, kajti popisan je s črnilom in rdečilom in še vsemi vmesnimi barvami. Menda ne dobiš več strani, ki bi ne imela popravkov in dostavkov.

»Ali si se na koga obračal v zadevi jezikovne izobrazbe?«

»Ne. Kar mi je pač prišlo pod róke sem bral. S Štrekljem si o teh stvareh nisva pisala. Tudi ne morem govoriti o kakšnem sistematičnem izobraževanju. V sedmem razredu me je pač zanimala stara cerkvena slovanščina, a preko šolskega okvira je nisem proučeval. V osmem razredu sem odkril tudi Škrabčeve platnice: poiskal sem vse letnike nazaj in jih z naslodo prebiral. Naslednje leto sem se kot bogoslovec tudi osebno seznanil s patrom Stankotom na Kostanjevici pri Gorici; ostala sva si poslej v stiku. V bogoslovju sem začel segati tudi po sistematičnih učnih knjigah; predelal sem med prvimi Vondrákovo staro cerkveno slovansko slovnico in z njo prodril v primerjalno slovansko in indoevropsko jezikoslovje. Počitnice pa sem vedno porabljal v proučevanje narečij. Stvar me je pač veselila, a nikoli ji nisem nameraval posvetiti več ko zasebno zanimanje. Pa se je obrnilo drugače: nadškof Jeglič je potreboval za svojo gimnazijo v Št. Vidu učitelja slovenščine; na njegovo prigovarjanje sem odšel na vseučilišče v Gradec, se lotil slavistike pod vodstvom profesorjev Štreklja in Murka. Odslej mi je bil jezikoslovni študij poklic, problemi so se mi kopičili. Potem itak veš, kako je bilo. Vsako vprašanje ti rodi sedem novih, treba je le resno delati in dela je vedno dovolj.«

»Kako si prišel do tega, da si se lotil spisovanja slovenske šolske slovnice?«

»Povod je bil čisto zunanji: profesorsko društvo me je prosilo, da napišem novo slovnico namesto zastarele Janežič-Sketove, ki je pošla. Spisovanje celotne slovnice pač ni hvaležno delo, ker ni mogoče, da bi v kratkem času mogel predelati enako globoko vsa vprašanja, ki jih slovnica mora obsegati. Tako je sojeno takim slovnici, da imajo svoje Ahilove peté. Dobra slovnica bi morala biti plod življenjskega podrobnega dela, njega povzetek. Ko sem se je lotil, sem bil še mlad in so bile okolnosti mnogo neugodnejše nego so danes. Biló je tvegano izdati šolsko knjigo z vsemi upravičenimi novimi zahtevami, kajti v pogledu slovenskega jezika le prerad smatra vsak samega sebe za najvišjo avtoriteto in odklanja vse, kar ni po njegovem okusu; zlasti še to velja za njene učitelje. Slovnici res ni uspelo, da bi si priborila oblastno odobrenje za šole v Avstriji. Po vojski se ji je godilo bolje, kajti zanimanje in smisel za slovenščino sta hitro rasla; dobila je odobrenje za šole in prodrla je v znanstvenih in literarnih krogih.«

»V katerih vprašanjih pa je biló največ težav?«

»Že izgovor jim ni bil všeč. Vnelo se je seveda takoj tisto znanstveno že davno rešeno vprašanje o izgovoru slovenskega končnega in predsglasniškega l; težave je delal naglas, ki so se mu upirali; mnogim tudi razločevanje samoglasniških kvalitét ni biló po volji. Javljali so se najrazličnejši ugovori brez znanstvene utemeljitve.«

»Kako si razlagaš to čudno veselje, ki ga imamo Slovenci nad večnimi črkarskimi pravdami? Ne moremo in ne moremo se zediniti za skupen jezik; vsak vleče na svoje.«

»Je pač razumljivo, da je vsakemu najbliže lastno narečje. In slovenščina jih nima malo! Mendà noben jezik na svetu ni tako na dróbnó razbit v narečja kakor prav naš. Ločijo se med seboj v vsakem oziru, zlasti vokalizem in naglas sta se močno razvijala. Poleg tega moramo pomisliti, da nismo imeli nikakega enotnega knjižnega izgovora in jezika ustvarjajočega činitelja. Poglej v Francijo! Najbolj dognan jezik ima v govoru in pismu. Zakaj? Pač ker je skozi stoletja veljal dvor v Parizu za neoporečno avtoriteto lepega govora in jezika. Po njem so se ravnali vsi vplivni sloji, vse visoko uradništvo, vse

plemstvo, gledališče, po njih vsa šola, vsa literatura. Ne v Angliji ne v Nemčiji niso imeli tako zgodaj enotne šole, zato njih jeziki niso tako opredeljeni, čeprav še vedno bolj nego slovenski. Pri nas nismo imeli ne domačega plemstva, še manj lasten dvor, še šole so bile počenši s srednjo že nemške, lastne univerze nismo imeli. Tako se je vse naše izobraženstvo oblikovalo v slovenščini tujem jezikovnem ozračju. Zato ni čudno, če je izgubilo smisel za lepo slovensko besedo v izrazu in izgovoru. Ravno to je tudi največja ovira pri razvoju knjižne slovenščine. Radi premajhne slovenske jezikovne izobrazbe postaja jezik našega izobraženstva čisto neslovenski, kozmopolitski, a da bi se po zgledu naših največjih umetnikov in mojstrov besede šli učiti k preprostem kmetu, tega se sramujejo.«

»Torej ti še vedno smatraš kmetijski jezik za osnovo našega knjižnega jezika in olikanega govora? Ali se ti ne zdi, da vendarle ta jezik ne odgovarja več miselnosti izobraženega človeka, ki drugače čuti in gleda na svet kakor preprost kmet?«

»Ne gre za čuvstvovanje in nazore. Gre za izražanje. Gotovo je nemogoče, da bi umetnik v svoj jezik jemal brez lastnega doživetja tuj izraz; ali poglej Župančičev jezik v njegovih prevodih. Mar niso snovi prevedenih del vzete od vse drugod nego s slovenskega grunta. Saj obravnavajo vprašanja od najzvišenejših religioznih pa tja do kmetško gospodarskih in socialnih, a je vendar njegov jezik tako pristno slovenski, tako tesno naslonjen na živo slovensko besedo v ustih našega kmeta. In kdo bi rekel, da ne pristaja umetnini! Seveda je oplemeniten in dvignjen, a zato še vedno čisto ljudski. Podobno je pri Prešernu in Ivanu Cankarju. Nihče ne zahteva, da jêmlji pisatelj mrtvo blago iz slovarjev. Ne, tudi to je zmota. Ali pravi vir slovenskega jezikovnega bogastva hrani naše kmetško ljudstvo, kjer se je jezik doslej organsko razvijal brez večjih motenj. Med našim izobraženstvom pa ta razvoj ni bil organski, ker ga je ovrli tuj jezikovni vpliv nemške kulture. Če torej hočemo rešiti pismu in govoru to, kar je pristno slovensko, kar je naša jezikovna dragocenost, moramo priznati osnovo ljudskega jezika.«

»Kateri činitelji, se ti zdi, morejo najbolj pospeševati razvoj jezika v tako smer? Ali smemo upati, da se naše izobraženstvo v doglednem času jezikovno toliko izobrazí, da se bo vživelo v slovensko izražanje in govorjenje?«

»Brez dvoma je šola v prvi vrsti poklicana, da polaga temelj lepi materinski besedi. Seveda pa bi moralo učno osebje samo premagati začetne težave. Dokler nimamo od najvišjega učnega zavoda — univerze — pa do osnovne šole enotno jezikovno izobraženega in izvežbanega učiteljstva, bo šola le malo dosegla. Gotovo je po osvoboditvi mogočno vplivalo na jezikovno vzgojo našega izobraženstva gledališče, kjer so bili res slovenski umetniki prej le redka prikazen; slovenščina v ustih raznih neslovenskih umetnikov ni imela nobene živosti in je bila čisto papirnata. Danes je v tem pogledu že mnogo bolje, predvsem po zaslugi O. Župančiča, ki je znal tudi v govoru jezik približati resnici, naj je tudi dvignjen v pesniške višine. Glavno pa je seveda resnična ljubezen do materine besede. Vsakdo bi si moral šteti v svojo največjo dolžnost, da neguje slovenščino tako, kakršno so posvetili naši največji umetniki in znanstveniki slovenisti, eni s svojo naravno nadarjenostjo, drugi s svojim znanstvenim raziskovanjem slovenščine. Dokler bo trmasto vsakdo sam sebi merilo in bo nesprejemljiv za vsako jezikovno slovensko šolo, nam vsa druga sredstva ne pomagajo. Kako skrbno goje drugi narodi svoj knjižni jezik, pri nas pa taka nedovzetnost!«

»Ali nimamo Slovenci premalo sredstev za jezikovno izobraževanje? Morda bi se še ta ali oni prijel učenja, ko bi imel kaj v róke vzeti.«

»Tudi jezik je umetnina, ki je ne moreš popolnoma doumeti analitično. Gotovo si moreš pridobiti mnogo s šolo, a glavno je, da si vzgojiš čut. Tega bi morala šola gojiti. Vendār bi tudi s temi sredstvi, ki so nam danes na razpolago, mōgli mnogo več doseči, nego dosežamo. Ko bi vsaj eno slovnico vsi priznali in si osvojili njene rezultate. Res je, da bi še marsičesa potrebovali. Gotovo prav zelo pogrešamo slovarja, ki bi določil, kaj je slovensko, kaj ne; ne da bi hotel kar vprek zavreči vse, kar ni slovenska last, a gotovo bi zavrnel izposojenke, ki zajedajo naše žive pristno slovenske izraze. Marsikdo mi je že rekel: saj bi pisal slovensko in se naučil, ko bi vedel, česa naj se držim. Tak slovar bi nam bil res potreben. Sicer pa mislim, da bo resnična potreba rodila ljudi, ki se bodo oprijeli dela.«

»Kaj delaš in kaj pripravljaš?«

»Zadnje čase se ukvarjam predvsem z našim besediščem. Rad bi dognal, kako smo besede dobivali ali ustvarjali in kako so druge odmirale. Stvar je zelo zanimiva, a zahteva časa. Trenotno imam v delu novo izdajo slovnice, ki bi ji rad predelal na novo zlasti sintakso. Tudi za naprej imam še veliko načrtov, a kaj bi govoril o njih, ko ni v moji oblasti, ali jih bom uresničil ali ne.«

Tako sva zaključila pogovor, kajti klicali so ga. Eno pa mi še vso pot ni šlo iz misli: njegovo podrtavanje glasu, ko je govoril o ljubezni do matere besede, ko se mu je orosilo oko in je navdušeno govoril o lepoti našega jezika v ljudskih ustih. Ob njej sem razumel, kako je mogoče, da človek grize dan za dnem leta in leta debele slovarje in išče naši besedi živih korenin.

Iztok / Domotožje.

Mati, v tujini so dnevi mi težki, težke noči,
a vem, tam za daljno goro, tam si ti...

Nad goro je Gospod razpel modro nebo —
vem, zdaj me išče tvoje toplo oko.

Iznad gore bele megle v modrino so zadrhtele
tvoje roke so, za menoj so zahrepenele.

Večer je... Nad goro nebo rdi —
vem, mati, zaradi mene zdaj srce ti krvavi...

Vanjuša / Moč.

V moji duši prдавno življenje rjove
jekleno, ledeno in strogo...
Gledam mu v lice, otrplo in togo:
okameneli bliski so črte njegove.

Kremenastih usten mrko grmenje
bije kot glas iz višav Sinajskih gora.
O, človek, padí na zemlje oskrunjena tla,
čuj v svoje labirinte iz vesolja učenje:

V penečih se množicah gol si in sam,
nad teboj se doslednost neusmiljena boči.
Ni izven plapolanja lastne duše pomoči,
sam doumej: mar tod, mar drugam...

Joža Lovrenčič / Prvo srečanje.

Breznik se ob posrečenem dovtipu še vedno od srca prav po slovensko nasmeje. Njegovega smeha ne pozabiš, ostane ti prav tako v lepem spominu kakor njegova tehtna in topla beseda in njegov prijazni obraz.

Tako ga pa še nisem slišal, da bi se smejal, kakor ono leto.

Dvajset let je tega.

Bil sem v Gradcu in se dvakrat bridko kesal, da nisem v osmi bolj mislil na šolo in pustil v nemar vse lirične marnje, kar bi mi utegnilo pri pomoči do odličnega maturitetnega spričevala.

Prepozen kes, prepozno spoznanje!

Soglasna zrelost me je stala kolegnino, ki sem jo s težkim srcem odštel, ko sem se inskribiral. Šel je oktober, šel november in bližal se je božič in soglasnost izza prve zelene mize me je zopet tepla.

Kako? Zakaj?

Kdor ni imel mature z odliko, ni bil prvi semester oproščen kolegnine. Kdor ni bil oproščen kolegnine, ni mogel dobiti polovične vožnje... Jaz nisem imel mature z odliko. Usodne premise, porazen sklep, ob katerem sem zaman študiral vozni red in kalkuliral vozne cene s stanjem, ki ga je notiral moj žep... Ni šlo in ni šlo in žal mi je bilo, da sem tako daleč doma, da bom moral preživeti božič v tujini.

Pa sem le še ugibal in ugibal, kako bi postavil neizprosno logiko na glavo, da bi iz negativnih premis prišel do pozitivnega sklepa.

Univerza je dan za dnevom bolj izumirala, v kolegijih in seminarjih so se redčile vrste filozofov, da sta prostor in čas strmela kot grozna uganka na one, ki so še ostali in vztrajali...

Profesor Štrekelj nas je vodil po stopinjah svetih bratov Cirila in Metoda, pri čemer smo se opirali na Miklošiča, Leskiena in Vondraka, profesor Murko nas je pa sprevaljal po solnčni Dalmaciji, kjer smo prisluškovali očarljivim zvokom naših trubadurjev levtašev, ki so peli pesmi ljuvene svojim gospojam v strambotih in vsemogočih formah v značilnih treh stopnjah z izbranim in s sladkim besedičjem...

Z užitkom sem sicer poslušal oba, one dni pa mi ni bilo mar ne za Štreklja in ne za Murka in ne za staro cerkveno slovanščino in ne za ljubezen davnih trubadurjev.

Domotožje me je imelo in me je imelo tako, da me ni spravil v smeh niti Karl Oštir, ki si je pod mizo zadovoljno mel roke in se škodoželjno muzal, ker je pri interpretaciji ugnal profesorja Štreklja in ga spravil v vidno zadrego.

Ko sem gledal Oštirja, se mi je posvetilo.

»Hevrekal!«

Menim, da sam Arhimed ni bil tako vesel svojega hidrostatičnega do-gnanja, kakor sem bil jaz oni trenotek, ko sem postavil logiko na glavo in ovrigel načelo istosti, s čimer sem se hotel rešiti vseh težav dolge poti.

»Kaj, če bi jaz ne bil jaz?«

Preudaril sem vse in premislil in bil sem gotov, da se mi posreči fenomenalnost, vredna najdrznejšega filozofa.

Po seminarski uri sem stopil k Oštirju.

»Ti, ne pojdeš domov?«

»Ne.«

»Čuj, ali bi se midva lahko zamenjala?«

Zasmejal se je in me z nagnjeno glavo svetlo pogledal.

»Tako mislim, da bi bil nekaj časa jaz ti, čeprav bi ostal ti, kar si!«

Še me je gledal.

»Dobroto mi napraviš.«

Oštir, ki je znal že tedaj puliti korenine prav do sanskrta če ne še dalje, ni vedel, kam bi z mojo filozofijo, in je bil skoro v taki zadregi, v kakršno je bil prej spravil Štreklja.

»Ne boj se, ni tako hudo. Na dekanat stopi pa povej pedelu, da se odpelješ na počitnice do Gorice. Karto, ki jo dobiš, daš meni in — jaz bom ti, dokler bom v vlaku.«

Nič ni pomišljal. Osuknil se je, nagnil ramo in oddrsel iz seminarja.

Zvečer jaz nisem bil več jaz, bil sem Karl Oštir in sem se peljal v domovino...

*

Dolge so bile božične počitnice, a so le minile, kakor bi pogledal. Zopet sem sedel v vlaku in se zavedal, da jaz nisem jaz. S črnim na belem sem izpričeval to nezaslišanost in dva uradna organa sta jo molče in s spoštovanjem priznala: konduker in revizor.

»Ljubljana!« je zaklical konduker v pozni večerni uri.

Obsedel sem na svojem mestu v kupeju, ki se je domalega izpraznil, in bil vesel, da ni bilo nikogar, ki bi dvomil v resničnost prevržene identitete.

Vlak je stal in stal. Postajal sem nestrpen, zakaj kupé se je polnil in bal sem se, da bi na vse zadnje vstopil kak znanec in bi v svojem navdušenju z glasnim vzklikom ovrgel mojo filozofsko pridobitev.

Strah je bil prazen.

Vlak se je začel premikati in oddahnil sem se.

V kupeju so bili sami neznani ljudje. Edini, ki me je zanimal, je bil mlad kaplan. Sedel je nasproti meni.

Kdo je, kam se pelje? Rad bi ga vprašal, a moral bi se mu predstaviti. Kako naj se predstavim? Ali naj se izneverim svoji filozofiji? Nedoslednost bi se utegnila maščevati...

Sredi ugibanja je prišel konduker.

»Vozne listke, prosim!«

Znova sém izpričal, da jaz nisem jaz, temveč Karl Oštir.

»V Gradec?« je vprašal konduker mladega kaplana, ko mu je dal karto, da jo preščipne.

Vzveselil sem se, da bom imel družbo.

Konduker je opravil svoje delo in je odšel.

Nič več nisem ugibal in pomišljal.

»Dovolite, gospod, da se Vam predstavim, ko se bova vozila skupaj do Gradca. Filozof Karl Oštir...«

Kaplan se je zasmel in se smejal, da je napolnil kupé s svojim smehom in skoraj preglasil z njim kolesje...

Začuden sem ga gledal in stal pred novim vprašanjem, pred novo uganko.

Kaplan se je smejal do solz in ko se je zdelo, da se je nasmejal, in sem ga hotel vprašati, kaj ga je spravilo v tako dobro voljo, je bil že zopet v smehu.

»Pa se smej,« sem si mislil, »te bo že minilo!«

Res ga je za trenotek minilo.

»Karl Oštir?« je vprašal in znova ga je lomilo, da je v sunkih smeha povedal, da se že pozna in da se le čudi, kdaj sem se tako spremenil.

Nova uganka, težja uganka! Jaz, ki nisem bil jaz, temveč Karl Oštir,

sem debelo gledal, zakaj smejočega se kaplana nisem svoje žive dni videl in ga torej tudi nisem mogel poznati, pa vendarle me, Karla Oštirja, pozna . . .

»Jaz sem pa Breznik,« mi je končno povedal, nakar sem zamotano uganko z lahkoto rešil, ko sem vedel, da je prejšnja leta absolvirал graško univerzo.

Konec: zaupal sem mu, kako je z mojo identiteto, ter ga prosil, naj jo v usodnih trenutkih primerno upošteva, in že sva bila v književnosti in, ker je bil Mentorjev urednik, je najprej pridobil svojemu listu novega sotrudnika . . .

*

Breznik je bil starešina slovenskega katoliškega akademskega društva »Zarje«.

Ko smo one dni imeli društveni prijateljski sestanek v prijazni sobi »Zur grünen Steiermark«, je povedal, kako se mu je predstavil v vlaku Karl Oštir, katerega po dveh letih ni več spoznal, ker se je bil tako spremenil, da je postal — Joža Lovrenčič.

Homerski smeh.

Tudi Breznik se je prav po slovensko od srca smejal.

Karl Oštir — pravi! — se je samo muzal in si mel zadovoljno roke in videl sem, da je bil še bolj vesel, kakor če bi spet ugnal Štreklja . . .

Dr. L. Sušnik / Narodna propaganda v francoskem slovstvu.

Narodna misel je bila v francoskem slovstvu vedno živa. Vendar se je od prosvetljenske dobe dalje širila čedalje bolj tudi ideja humanitarnosti ali splošnega človečanstva.¹

Če motrimo razdobje zadnjih 60 let po francoskopruski vojni (1870/71), vidimo, da je v prvi polovici, tedaj do konca 19. stoletja, prevladovala v Franciji nekaka tiha resignacija. Nezacepljena rana ob Renu je sicer hudo bolela, zlasti še, ker je tako zadela francosko čast, a iz večine del, ki se v velikem številu bavijo s to žalostno zgodbo, diše nekak pesimizem ali k večjemu nemočen srd nad slabimi voditelji. Tretja republika je namreč nudila v prvih desetletjih precej razdrapano sliko, tako da ni bilo mogoče misliti na boj.

V 20. stoletju pa so se razmere bistveno spremenile. Država se je konsolidirala, blagostanje je narastlo, v vedi in umetnosti zaveje nov duh aktivizma. Mladini se zahoče krepkega udejstvovanja in tedaj se razplamti tudi nacionalizem in propaganda za revanšo.

I.

Huje kot izguba dveh pokrajin je bolela sprva Francoze ob francoskopruski vojni izguba stališča kot duhovna vodilna sila evropske celine, kot osvobodilna voditeljica in vzgojiteljica narodov k višji človečnosti. Tako so

¹ Prim. za prejšnjo dobo Virgile Rossel: Histoire des Relations littéraires entre la France et l'Allemagne. Paris 1897 (n. pr. str. 68 ss. o Lessingu, ki se je imel zelo veliko zahvaliti Francozom, a so ga tudi Francozi prevajali).

se prva desetletja skušali udejestvovati predvsem na polju duhovnega in gmotnega obnavljanja v smislu humanitarizma.

V filozofiji je vladal tedaj pozitivizem, v umetnosti pa pasivni naturalizem, oziroma dekadentni simbolizem. Zato je ta doba izpolnjena z dvomečim tipanjem, poslušanjem in preorientacijo napram Nemcem, katere so začeli zdaj prekomerno upoštevati in posnemati: bilo je mnogo resnega stremljenja, da bi jih dohiteli.

Usodne dogodke iz l. 1870/71 je obravnavalo veliko piscev v pesmi in prozi z bolj v duši, a s precejšnjo dozo samokritike, oziroma kritike francoskih vlad in razmer, ki so zakrivile poraz. Pa s priznavanjem boljše nemške pripravljenosti in smotrenosti. Tudi Victor Hugo, ki je kot romantik rad zajemal iz nemških snovi in pisal l. 1841 popotna pisma od Rena, je v svoji zbirki »L'Année terrible« (1872) po povratku iz pregnanstva zelo pravičen napram Nemcem, dasi izraža spricho poloma domoljubna čuvstva. A predvsem pridiga bratstvo med narodi in vesoljni mir. Pa Hugo je bil osebni nasprotnik propalega režima Napoleona III. Svoje vtise med vojno je podalo še več pesnikov, tako Sully Prudhomme, E. Manuel i. dr.

Émile Zola je posvetil tej tragediji naroda 19. roman svoje serije »Les Rougon-Macquart« z naslovom »La Débâcle« (Polom). Delo je res vsestransko pisana in dokaj verna slika življenja v vojski in zaledju. Plastično nam je predstavil Zola nesrečnega cesarja in njegove generale pa izdane vojake v bitkah pri Wörthu, Metz, Sedanu i. dr. ter pariško komuno. Nesrečo so zakrivilo po njegovem nespretni in needini vodniki. Sicer riše zelo naturalistično vse zunanje težave in grozote vojne, obenem pa tudi pretresa razne nazore o njej.

Paul in Victor Margueritte sta napisala skupino 4 romanov, v kateri obširno predstavljata vso to dobo: »Une Époque« (1898—1904). Prvi izmed njih »Le Désastre« (Nesreča) se peča posebej z omenjeno vojno z veliko natančnostjo in podrobnostjo. Glavni dogodek knjige je predaja Metza. Major du Breuil, ordonančni častnik v vojnem ministrstvu, je priča raznih pretresljivih prizorov: umiranja nemških vojakov na bojišču, konjeniških atak i. dr. Vojska mu je nekaj prežalostnega, nečloveškega in krivce vidi na obeh straneh. Sploh skuša biti precej objektiven.

Francisque Sarcey je podal v »Le Siège de Paris« lastne spomine in vtise iz obleganja Pariza obenem z obširnim zgodovinskim ozadjem.

Zanimiva je tudi knjiga Amédée-ja Achar-d-a »Récits d'un Soldat«: to so spomini navadnega prostovoljca pri 3. polku zuavov pri ujeti vojski v Sedanu in iz bojov pred Parizom. Onemogla jeza nad slabim vodstvom in toplo domoljubje preveva vso preprosto resnično zgodbo, ki pa ne odreka nemški vojski poguma in smisla za red.

Z dogodki iz francoskopruske vojne, ki so nudili dosti zanimivih strani, so se bavili še mnogi pisatelji v novelah (prim. »Les Soirées de Médan«).

Prvi del Alphonse Daudet-jeve zbirke črtic in povesti »Contes du Lundi« pod naslovom »La Fantaisie et l'Histoire« obsega sploh le motive iz narodnega in vojaškega življenja v zvezi z razmerami ob tej vojni in po nji. Nekako objektivno podaja celo lestvico oseb, slik in položajev, vendar dišejo iz teh zgodb deloma že jako močni, čeprav pridušeni nacionalni občutki, ki so prav radi zadržane mirnosti globoko učinkovali.

Na eni strani nam kaže krivce raznih vrst. »La Partie de Billard« riše prizor, kako igra poveljujoči maršal v gradu Ludovika XIII. biljard sredi častnikov generalnega štaba, medtem ko Prusi napadajo in francoske čete

zaman čakajo sredi dežja kakih povelj, dokler jih sovražnik ne razžene na vse strani.

Ironičnosimbolistična slika uradništva, ki mu je le za službo, ne za narodnost, je »La Vision du Juge de Colmar«. Sodnik Dollinger, ki je edini ostal pod Prusi radi ljubega kruhka, ima pozneje sanje in vizije, kako ga vsi Alzačani, ki so se izselili, prezirajo, Nemci pa ga celo v smrti zasramujejo.

»Le Bac« (Brod) nam predstavlja obogatelega skopuškega kmeta Chachignota, ki odira sosede in se jezi, ker mu ne plačujejo v redu dolgov, dasi bi jih lahko, če bi bili izrabili vojno kot gostilničarji, kramarji i. dr. pri pruskih vojakih, mesto da so iz patriotizma vse popustili in zbežali. Mnogo jih je, ki mu pritrjujejo, saj je občinski svetovalec.

Tudi slabe strani prebivalcev v zaledju ne uidejo očesu temperamentnega opazovalca. Čisto po svoje oriše zadržanje ožjih rojakov med vojno v »La Défense de Tarascon«. Ker so daleč od fronte, jih sprva vsa ta zadeva pušča kaj hladne: živahno južno življenje ob pesmi in godbi gre lepo svojo pot. A ko prodre sovražnik pred Pariz, se začne pri njih nacionalno gibanje, ki pa ne pride preko jahaških vaj, utrjevanja mesta, vežbanja domobrancev in poslovnega večera. Na eni strani zahtevajo povelje za pohod, na drugi pa pisarijo prošnje prefektu v Marseille, da bi smeli ostati doma.

Tej hudomušni, a brezzlobni satiri se pridružuje žigosanje žalostnejših pojavov, dezertacije, špijonaže... Tako je »Le Mauvais Zouave«¹ zgodba o kovaču Loryju, ki se zapiše sam v franc. kolonijalni polk na mesto sina Christiana, ki je prišel radi domotožja za trenotek domov v Alzacijo, katera se nahaja sedaj pod Prusi: oprati hoče čast svojega imena, ki mu ga je sin kot dezertar tako umazal. Črtica »L'Enfant Espion« pa pripoveduje o malem Stenneu, ki ga spelje večji tovariš, da neseta preko francoskih postojank pred Parizom Nemcem časopise. Izgovarjata se, da bi hotela nabrati po polju krompirja za bolno mater. Obenem slišita, da pripravljajo Francozi za zvečer napad na utrdbo Le Bourget. Starejši drug izda to Nemcem. Ko se vrneta, ima Stenne silno slabo vest in dá zasluženi denar očetu; ta se nato ves nesrečen odpravi v boj, da ga vrne sovražniku, a ne pride nikdar več nazaj.

Težki in neveseli so tudi prizori iz ustanka komune. Nekateri izražajo vse prej kot vojaška čuvstva vojakov, proletarcev, drugi kažejo na razne žrtve, ki padajo, ne da bi vedele zakaj, tretji zopet so posvečeni lastnim doživetjem in spominom pisateljevim. Ganljivi so opisi težav, ki jih doživlja ubeglo kmetško ljudstvo v Parizu, starčkov kot vojaških prostovoljcev, mater, ki pridejo v trdnjavo k sinu vojaku na obisk i. dr.

Na drugi strani je poudaril avtor tudi lepše momente kot dokaze prave zavednosti in domoljubnosti. Požrtvovalno borbo za francosko zastavo nam slika črtica »Le Porte-Drapeau«. Seržant Hormus je izredno ponosen in resen, da slednjič kot 23. zastavonoša trdno drži zastavo v rokah. Ko pa jo mora po odredbi maršala predati sovražniku, se zgrudi mrtev. »Le Siège de Berlin« je zgodba starega, mrtvoudnega polkovnika v Parizu, ki predstavlja na zemljevidu zastavice, kakor pač korakajo po njegovem mnenju Francozi proti Berlinu, medtem ko v resnici že grmijo pruski topovi pred Parizom. Domači (vnukinja in zdravnik) mu prikrivajo iz skrbi za njegovo zdravje dejansko stanje. Ko pa končno zagleda namesto domačih vojakov Nemce, ki zmagoslavno vkorakajo v Pariz, se zruši v paradni uniformi mrtev na balkon.

¹ Gl. prevod v »Slovenec« 13. septembra 1931 v nedeljski prilogi: »Slab vojak«, prev. Vojmil D.

»La Mort du Chauvin« je zlasti psihološko zanimiva. Kljub vsem nedostatom in nezgodam je Chauvin prepričan o francoski stvari in njeni zmagi ter s svojimi navduševalnimi besedami dviga srca vseh, ki ga slišijo; ker jih take besede opajajo, jim zelo prija pa jih preradi poslušajo. Po porazu se skriva v klet in ko pride ob vhodu versailleskih čet, ki nastopijo proti komuni, zopet na cesto, pade kot žrtev nesrečne državljanske vojne. »C'était le dernier Français«, pravi Daudet pomenljivo (str. 136). Globlji vzrok teh nesreč pa odkriva zgodba o francoskih vilah »Les Fées de France«. Nasprotje in razlika med staro, verno Francijo in novo, prosvetljeno, je vzrok, da je vile ne podpirajo več.

Najbolj znana (tudi že prevedena) črtica iz te zbirke je gotovo — »La Dernière Classe«, ganljiva pripoved malega Alzačana Fritza o zadnji uri francoščine v šoli. Ko je prišel iz Berlina ukaz, da se sme učiti v šolah Alzacije in Lorene le še nemščina, porabi stari, dobri učitelj Hamel, ki služi že 40 let, svojo zadnjo uro v to, da pové otrokom, preden odide, še enkrat kar največ lepega o francoskem jeziku: da ga je treba čuvati in nikdar pozabiti, kajti kadar narod pade v sužnost, a dobro drži svoj jezik, je kot bi imel ključ od svoje ječe v roki... Učencem dá pisati za vajo: France-Alsace, opravičuje se za svojo površnost, poslavlja se z očmi od vseh predmetov v šoli in nazadnje, ko mu zamre od ganotja glas v grlu, napiše na desko z velikimi črkami: Vive la France! — Vse to je naravnost pretresljivo. Ni čuda, da se učenci tako težko ločijo od njega in da jim ostane to slovo za vedno v spominu!

Poleg tega bisera, ki je lahko zgled te vrste spisov, se mi zdi med najlepšimi ona: »Alsace! Alsace!« So to spomini iz avtorjevega potovanja po Alzaciji. Navdušenje, mladost, zaupanje, breskrbnost, neutrudljivost, lepota vasi, krajev, cerkvá, nedelj, neviht — vse se vrsti pred našimi očmi kakor očarujoče slike. Pisana je z veliko ljubeznijo do dežele in ljudi pa z močnim čarom poezije in zanosa.

Tako je Daudet za svoj čas najbolje rešil svojo nalogo.

Poleg njega naj omenim v tej zvezi le še Guy-ja de Maupassant-a. Njegova zgodba »La Mère Sauvage« opisuje, kako so se nastanili pri samotni starki štirje nemški vojaki, katerim je stregla brez sovrastva. A nekega dne dobi pismo, da je njenega sina Viktorja raztrgala nemška topovska krogla na dvoje. Ponoči nato zažge kočjo pa gleda in posluša, kako goré nemški vojaki v senu, nakar vrže še svojo puško v ogenj. Ko pridejo Prusi, jim prostodušno pové, kaj je storila in zakaj, nakar jo postavijo k zidu in ustrelé.

Isti pisec zabavno riše v »Les Prisonniers«¹ junaštvo gozdarjeve hčerke v bližini mesteca Rethel, kako z zvijačo zapré skupino pruskih vojakov v klet ter jih tako spravi v roke Francozom.

II.

Iz teh zgledov je, mislim, dovolj razvidno, kakšen dojem sta zapustila v francoskih srcih poraz v vojni in izguba dveh provinc. Razume se, da je ta dojem prav potom literature ostal živ pri novi mladini. Bila je to predvsem brezmočna bol.

Nastalo je vprašanje: Kaj sedaj? Nato so odgovarjali razni krogi različno. Nekaterim so se odpirale oči hitreje, drugim počasneje. Čeprav v naslednjih

¹ Gl. moj prevod v »Slovencu« 1926, 5.—9. jun.

desetletjih še ni vidno splošno prebujenje, vendar je paznemu očesu na prvi mah očitno, da iščejo na vseh področjih novih poti, ki naj vodijo k narodnemu podvigu. Če hočemo razvoj narodne propagande v književnosti prav razumeti, se moramo ozreti tudi na te pojave.

Splošni nauk vojne je bil, da je Nemčija v mnogočem Francoze prekosila. Zato je bilo treba preštudirati njen ustroj, njene metode in njeno delo. Tako vidimo, da se okna Francije začno odpirati v sosedne države in da uvajajo Francozi poslej tudi pridobitve tujega duha in tuje kulture, proti katerim so bili prej preveč ekskluzivni. Nemška filozofija in tehnika dobita mnogo posnemovalcev. Znanost in šolstvo postaneta bolj praktična, realistična, gospodarstvo se postavlja na širšo podlago, kapitalizem na eni, socializem na drugi strani močno zrasteta. Najbolj dalekosežen korak pa napravi zunanja politika oziroma armada z osvojitvijo številnih izvenevropskih kolonij in ustvaritvijo trdnih političnih zvez. To je dalo močne temelje za nadaljnji razvoj.

Vse to je daleč od narodne propagande, da bolj ne more biti, boste morda rekli. Res je, če jo pojmuje le v najožjem smislu. V tem oziru ta čas resnično ne srečate skoraj nikakega sovraštva proti Nemcem. Zmagali so, ker so bili močnejši, kdo bi jim zameril. Glejmo, da postanemo močnejši mi, pa bo zopet drugače.

Zato so res nacionalistični glasovi ta čas osamljeni. Vzrok je bil tudi v splošnem duhu časa, ki je bil materijalističen, pesimističen in kozmopolitičen. Zato so v notranji politiki vladale velike krize in homatije v vseh ozirih: korupcija, afere, škandali so se vrstili. Pariz je bil v svojem jedru bolan. Temu stanju je bilo treba najti leka. Zato prihaja počasi do veljave reakcija: duševni prerod narodnega življenja je bil prvi korak smotrene narodne propagande, ki je gradila najprej v smeri novega svetovnega nazora, zdravega pokrajinarstva in nacionalnega klasicizma.

Eden redkih nacionalnih klicarjev je bil tedaj pesnik Paul Déroulède (Chants du Soldat 1872/75, L'Éducation nationale 1882 i. dr.). Nekak motto mu je:

»E n a v a n t«

Le tambour bat, le clairon sonne,
Qui reste en arrière? ... Personne!
C'est un peuple qui se défend.
En avant!

Z njegovim sodelovanjem se je ustanovila l. 1880—1889 tako zvana »Ligue de la Patrie française«, ki pa ni mogla prav uspevati. Leta 1895 se je zopet obnovila, poudarjajoč misel na revanšo (P. Déroulède, general Boulanger, Fr. Coppée, J. Lemaître i. dr.). Leta 1898 so postavili njeni pristaši svoje kandidature kot »nacionalisti« v svrhu obrambe naroda proti domovini škodljivim krogom, ki so iskali svojih koristi preko narodnih interesov. Šlo je tedaj predvsem zato, da se razkrinka in onemogoči levičarski kozmopolitizem, ki je razjedal verske in vojaške temelje države.

Polagoma so vstajali še drugi bojovníki. Razprave M. Barrès so dale po l. 1892 francoskemu patriotizmu globlje temelje iz zgodovine, zemljepisa in gospodarstva. Ch. Maurras zopet je izšel iz stare ljubezni do klasicizma.¹ V tem se strinja z J. Moréasom in njegovo »Ecole romane«, ki temelji na istih principih, t. j. pravilnem redu in povratku k tradiciji (antiki, odn. starejši fran-

¹ Prim. o francoskem pojmovanju nacionalnosti »Cas« 1924/25, str. 76 ss.

coski duševnosti). Boj proti tujim vplivom je pridigal Léon Daudet v svoji knjigi »Hors du Joug allemand« in podobno J. Lemaître v članku v »Revue des Deux Mondes« 1894. Ta defenzivna kritika se je zdela mladim nacijonalistom nadvse potrebna. A šlo je le težko, ker so bila (okoli 1890) najvažnejša politična in družabna mesta v rokah kozmopolitskih nasprotnikov, ki so imeli tudi na Sorbonni prvo besedo. Časnikarstvo in občinstvo je bilo nasprotno. Francija je bila, kot se je reklo, žrtvovana nemškemu duhu.¹

Sčasoma so dobili mladi nekaj časopisov (Gazette de France, Minerva etc.) in novih zagovornikov, kot so bili še Raymond de la Tailhède, Maurice du Plessis, Lionel des Rieux, Philippe Gonnard, Joseph Lotte in dr. Tu so se borili potem proti nasprotnikom, kot so bili Huysmans (Là-bas), Lemonnier, Remy de Gourmont, ki so zagovarjali romantiško germansko pojmovanje umetnosti. Umetniški individualizem kot tudi simbolizem nista imela smisla za ozkosrčni nacijonalizem in prevladoval je tedaj še nekak medel humanitarni internacijonalizem po zgledu A. Francea.

Literarni kritik Remy de Gourmont n. pr. je v »Le Mercure de France« april 1891, 193—198 in julij 1891, 1—3 jako ostro nastopil proti Ligi patrijotov. Slika dveh ujetih sestic (Alzacije in Lorene) se mu zdi dolgočasna in neistinita. Tudi Nemci imajo svoje prednosti. Za vojno se ne more navduševati: oba naroda naj se rajši mirno sporazumeta, ker sta navezana drug na drugega. (Dalje.)

¹ Prim. Charles le Goffic, La Littérature française aux XIXe et XXe siècles, Paris 1919, II. zv., str. 197 ss.

J. Jalen / Pod stropom neba.

»Cveki«.

Sedeli smo takrat v drugi gimnaziji. Profesor naravoslovja je vzel iz žepa katalog, nam pa je zastala sapa in povešenih oči smo čakali, koga zadene usode žreb.

»Gorjanec,« je poklical profesor. Strah, ki nas je prej trdo stisnil za grla, je toliko razklenil železne svoje prste, da smo spet prišli do sape.

Profesor se je sprehodil po razredu gori in doli, Gorjanec pa se je odkašljaj in čakal. O, saj ste že sami skusili, kako je človeku takrat pri duši, ko čaka vprašanja, posebno če je prvi na vrsti.

»Eee — opišite mi veverico!«

Sedaj se je tudi Gorjanec oddahnil. Kakor očenaš mu je šlo. Od čopatih ušes do košatega repa. Že je držal profesor svinčnik v roki, da zapiše Gorjancu odlično, pa si je premislil, zlomek vedi zakaj in še vprašal:

»Povejte mi še — eee — kako velika je veverica?«

»Veverica je — velika — veverica —« Prav gotovo je Gorjanec veverico v mislih meril na centimetre, decimetre ali pa celo na metre.

Profesor mu je hotel pomagati: »Imenujte mi žival, ki je približno enako velika kakor veverica. Eee — Vsak dan jo vidite.« Profesor in Gorjanec, oba sta stanovala nad Dolom, kjer je bila tiste čase podganam bogatinsko pogrnjena miza.

V trdem boju za odlično, se je odrezal Gorjanec: »Veverica je približno tako velika kakor Majdičev pes.«

Zasmejali smo se, da se je strop zamajal. Majdičev pes je bil največji bernardinček v Kranju.

Profesor pa nad nas: »Eee, vi paglavci, kaj se režite. Če Gorjanec ne ve, kako velika je veverica, nič čudnega ni. Saj je še nikdar videl ni. Samo naslikano. Vi pa, ki ste več na Joštu, Šmarjetni gori in v Straheči dolini kakor pri knjigi, eee, bomo videli, kaj znate vi.« Začel je brskati po katalogu, nam pa je do dobra zaprlo sapo.

Gorjanec je bil namreč hrom. Noge je imel v protezah, pa kljub temu brez palice niti stati ni mogel. Od doma do šole, pet minut ni kaj hoditi, je rabil pol ure in še je došel vedno ves upehan in prepoten. In seveda: na potu iz šole in v šolo je vsak dan videl Majdičevega psa. Iz mesta pa nikdar ni prišel.

Gorjanec je odpravil, mi pa smo šli boj bojvat brez upa zmage. Profesor je kar vsipal vprašanja in na desno in levo so padali junaki. Pa kako natančno profesorji v takih bitkah vedo, česa kdo ne zna. Na vsa druga vprašanja bi znal odgovoriti, samo na tisto ne, ki je tebi v zastavi. Najhujše je pa to, ko čisto po nedolžnem dobiš »cvek«, če ti profesor tisti »cvek« še z mastnim očvirkom zabeli.

Mi smo se tisti dan šli takole:

»Eee... povejte mi, eee, kakšno sled pušča zajec v snegu?«

»E, e, e, zajec, zajec, —« je jecljal Ogrin.

»Zajec je hodil v zelnik na zelje, praznika ni se bal niti nedelje. — Dovolj. Nezadostno!« je zabelil profesor.

»Eee... povejte mi, eee, katere ptice ostanejo čez zimo pri nas?«

»Čez zimo ostanejo pri nas: vrana — vrana — vrana —« Samo vrano je vedel naštetiti Dobravec.

»Da. Vrana se od daleč skriva. Solnce leta okrog hiše. Nezadostno. Dovolj!« se je norčeval profesor.

»Eee. Kako se razlikuje lisičja sled od pasje?«

Koritnik je molčal kot grob in nihče ni dvignil roke. Profesor pa se je zresnil: »Eee. Hočete čitati živo knjigo, ki leži odprta na polici pod stropom neba, pa še pismenk ne znate, s katerimi je pisana.«

In spet:

»Eee... povejte mi, kako ločite po petju kosa in drozga?«

Molk.

»Ne vidi nič, ne sliši nič, kot mrtva bil bi stvar,« je ugotovil profesor.

»Eee... iz česa sklepate, v katerem žlamboru je polh in v katerem ga ni?« je hotel vedeti profesor.

Spet vse tiho.

»Hodi skozi les in ne vidi dreves,« je oponesel profesor, zaprl katalog, mi pa smo se oddahnili.

To je bilo tiste čase, ko naše šole niso imele skoraj nič učil, razen kakšne slabe slike.

To je bilo tiste čase, ko je bila naša turistika šele v povojih.

To je bilo tiste čase, ko se nam o gozdovnikih in planinkah še sanjalo ni.

Dandanes je marsikaka šola natrpana z učili, na vrh Triglava pridejo že otroci, ki še ne hodijo v šolo — še psička so prinesli gori — med počitnicami se blišči na stotine skavtskih šotorov v lepem božjem solncu. Prav!

Kaj pa knjige?

Lepa, lepa tiskana knjiga. Redko kdo pri nas ne zna brati iz nje... Še bolj redki pa so med nami tisti, kljub učilom in šotorom, ki znajo gladko brati iz prelepe, žive knjige, ki leži noč in dan odprta pod stropom neba.

Mislím, da bo prav, če poskusimo prečitati to ali ono stran.

No, da ne pozabim: onih »cvekov« takrat nam profesor ni štel...

(Dalje.)

Dr. Jož. Debevec / Ob stoletnici rojstva Frana Levstika.

(Roj. 28. IX. 1831, u. 16. XI. 1887.)

Bilo je pred petdesetimi leti. Na prostoru v Ljubljani, kjer zdaj stoji Valentin Vodnik in se o delavnikih okrog njega gnete pisana množica gospodinj in služkinj, pa tudi starejših gospodov, kupujočih ob neštivilnih stojnicah razno koristno zelišče za kuhinjo in kosilo, je stalo — še do leta 1898 — po vsej dolžini in širini tega prostora sivo dvanadstropno poslopje s prostranim štirikotnim dvoriščem v sredi. V poslopju samem so tri ozka stopnišča vodila v prvo in drugo nadstropje, brezkončni, nizki hodniki pa v razne sobe in sobane: v pritličju je bila petrazredna deška ljudska šola, pa tudi muzej; v prvo in drugo nadstropje so hodili gimnazijci (gimnazija je bila tedaj še samo ena v Ljubljani);

tam na koncu nekega dolgega hodnika v drugem nadstropju pa si videl nad tihimi durmi napis: K. k. Lyzeal-Bibliothek. Poslopje je bilo do cesarja Jožefa II. frančiškanski samostan potem pa se je v njem, kakor se iz pravkar povedanega razvidi, delila dušna hrana malim in velikim, dovzetnim in nedovzetnim. Največja zaloga te hrane pa je bila nagrmadena v licealni knjižnici, kjer jo je stražil kot kustos sivolasi Nemeč Muys, delila pa sta jo dijakom in sploh vsem obiskovalcem knjižnice skriptor Fran Levstik in sluga Vidmar. Premnoge bistre glave našega naroda, od Čopa, Prešerna, Jenka, Levstika, Erjavca, Stritarja, Jurčiča, Detele, Tavčarja, Kersnika, Kreka itd. pa do mlajših: Finžgarja, Medveda, Prelesnika, Zupančiča, Murnika, Ketteja, Murna itd. so se v tem poslopju šolale in urile za poklic in življenje. In

danes? Danes pa se na tem prostoru prodajajo — zelnate glave. Kadar grem preko tega trga in vidim samo reči, ki zadevajo želodec, cele škafe zelja in repe, keblé in keblíce masla in mleka, me vselej obide žalost: Kako je vse minljivo na svetu! Mine slava, mine učenost, ostane pa — želodec.

Pred petdesetimi leti je torej bilo!

Vsako sredo in soboto popoldne, ko smo imeli prosto, smo se branja-željni nižjegimnazijci in nižjerealcji v precejšnjem številu zbrali pred glavnim vhodom gimnazije. (Vhod v njo je bil prav nekako za hrbtom sedanjega očeta Vodnika.) Višjegimnazijcev in višjerealcjev ni bilo med nami, ker so si knjige iz licealne knjižnice lahko izposojevali na dom. O poli ene smo se navadno že gnetli ob vhodu. Kdaj smo pokosili, res ne vem. Pa koliko časa sploh rabi tak študentek za kosilo! Gnetli pa smo se ob vhodu zato, ker je vsak hotel biti, ko se bodo četrť pred eno vrata odprla, prvi v diru preko dvorišča in po stopnicah gori pred knjižnico, da bi dobil, ko bo ob eni g. Levstik zagrmel izza vrat svoj silni: »Naprej!«, zaželeno knjigo in mu je ne bo kdo drugi prevzel pred nosom.

Tisto četrť ure in v tisti gneči pred velikimi, oj tako trdovratnimi in lenimi vrati je bilo navadno zelo glasno. Starejši obiskovalci knjižnice so mlajšim, v slovenskem slovstvu še manj podkovanim, velikodušno svetovali, kaj naj prosijo. Kadar je prišel kak novinec (in to se je hitro vedelo), je bilo posebno živahno. Od vseh strani so tiščali vanj. »Fant, veš, kaj prosi? Jurčičevo, Telečjo pečenko! To se boš smejal!« (Gorjé seveda novincu, ki je šel v to past: g. Levstik ga je brez usmiljenja poslal h Kolovratu ponjo!) »Fant, ali veš, koga boš v knjižnici videl? Ali se kaj bojiš? Fant, ali si že bral Martina Krpana? Vidiš, tak hrust je tudi Levstik, samo nekoliko manjši je pa mesaričce nima; koraka pa tako trdo, da se kar pod trese pod njim. Boš že videl! Kadar je hud, se tako razkači kakor tisti svetokriški kovač Diguž. Boš že videl!« »Le glej, fant, da ne boš jecljal pred Levstikom in si naslove knjig šele izmišljal, zakaj stvar gre tam urno.« »Fant, pa da boš mirno sedel in nič ne listal po knjigi; zakaj če Levstik zarezê...« — Končno pa so novinca le pustili in pogovor je postal bolj splošen: »Fantje, ali berete Levstikovo kritiko v 'Zvonu', kako neusmiljeno zdeluje profesorja Julija pl. Kleinmayra?« »Pri nas je pa profesor Vodušek dejal, da je kritika prehuda.« »Pri nas, na realki, profesor Levec večkrat kaj pove o Levstiku. Pravi, da je že kot trjindvajsetleten mladenič zaslovel po svojih 'Pesmih' in da so dijaki, kadar je prišel v knjižnico čitat Vukove Narodne pesmi, radostno šepetali: Levstik, Levstik!« »Veste, fantje, kaj se pa meni čudno zdi? Jurčič je spisal toliko povesti in romanov, Levstik pa samo Martina Krpana. Zakaj je neki precej utihnil?« »Saj ni! Mar ne vidiš v knjižnici, da vedno piše in piše? Bog ve, kakšne velike povesti ima morda spisane, ki jih bo še na svetlo dal ali pa jih bodo po smrti našli v zapuščini! Razen tega pravijo, da skoro vsem našim pisateljem jezik popravlja, posebno menda pesnikom in pisateljem 'Vrtca'. Osmošolec Kržišnik, pravijo, mu je neseł svojo dramo v pregled.«

Tako smo nižješolci, čakajoč pred staro gimnazijo, ugibali semintja. Seveda, kaj pa smo vedeli o Levstiku! Iz njegovih mladih dni, koliko je pretrpel, nič. Poznali smo samó Krpana, Potovanje od Litije do Čateža pa Ubežnega kralja, ki smo ga pridno deklamirali; v našem razredu smo čitali pri profesorju Vodušku tudi Napake slovenskega pisanja. («Novice» s tem sestavkom je bil prinesel v šolo sošolec Primožič, ki smo mu rekli «Demostenes».) Iz Čitanke nam je bilo znanih nekaj njegovih manjših pesmi: »Ura« (Brez nehanja biješ...) ter »Upanje« (Čuj, upanje hodi pred nami...); »Pomladnji izprehod« (Za mano ostani, zidovje...); z nekim otožnim napevom sta se

sem in tja čuli tudi njegovi »Dve utvi« (Dve utvi sta prileteli...). V petem razredu smo čitali njegov prevod Kraljedvorskega rokopisa, v šestem pa Deržavinove ode »Bog«. V osmi smo — po tedanjem učnem načrtu — v slovenski slovstveni zgodovini prišli samo do — Prešerna. In tako smo Levstika poznali prav za prav samo po licu, po zunanje. Trd, osoren je bil napram nam v knjižnici, in kot živi v našem spominu. Ko smo ob tistih sredah in sobotah dobili vsak svojo knjigo (Glasnik, Besednik, Vrtec, Zoro, Vedež...), smo sedeli kakor pribiti. Pri najstrožjem profesorju ne bi moglo biti bolj mirno. Niti oči si nisem upal povzdigniti od knjige h kakemu tovarišu, v strahu, da bo Levstik to takoj opazil, prišel, knjigo vzel, fanta pa spodil. Takrat sem si natihem mislil, da mora vsak učenjak postati takó odljuden in zadirčen, ko si ves dan glavo beli in ne gre nič v naravo ali med ljudi. Saj smo ga res videli ali samo v knjižnici ali pa, da je po uradnih urah šel preko ceste v Študentovsko ulico, kjer je (vsaj tista leta) stanoval. Obedovat (če je sploh obedoval, ko je pa čez poldne kar v knjižnici ostajal do treh ali — poleti do štirih!) in večerjat je hodil v gostilno, in sicer — to smo vedeli, ali k Prmetu (v sedanji Stritarjevi ulici) ali h Kolovratu (nasproti Senklavžu) ali k Jerneju (blizu šent-peterske cerkve). Ni imel torej svojega ognjišča: pravi pravcati deseti brat.

Samó zunanost, žal, smo videli mi; ako bi bili vedeli to, kar vemo danes, bi bili njegovo trdo zunanost razumeli in nič ne zamerili (po znanem: *Tout comprendre c'est tout pardonner*, kar je Stritar tako rad ponavljal). Tako pa so nam začeli njegovo mladost in njegovo orjaško borbo z bedo, uboštvo in dostikrat krivičnimi nasprotniki odgrinjati šele po njegovi smrti Josip Stritar v Spominih (n. pr. Kako sva z L. krompir pekla), Fr. Levec (Življenjepisa v L. Zbranih spisih, I.—V., l. 1892), dr. Ivan Prijatelj, dr. Avg. Žigon i. dr., dr. Ivan Grafenauer v svoji Zgodovini novejšega slovenskega slovstva (str. 272—368), letos, za stoletnico rojstva, pa sta izšli dve znameniti knjigi.

Levstikova Pisma (uredil Avgust Pirjevec, izdala in založila Slovenska Matica — pač iz hvaležnosti do svojega prvega taja) in (a). V teh pismih večkrat globoko pogledamo v srce Levstikovo; vidimo, kako radodaren je bil (saj ni zapustil nič), usmiljen (n. pr. do neobgljenega Jos. Cimpermana), vesten glede plačevanja dolgov; vidimo, kako velika in čista je bila njegova ljubezen do slovenskega naroda; vidimo končno, da je pa bila njegova največja ljubezen — slovenski jezik.

Kar smo dijaki le tako slutili in domnevali, se zdaj potrjuje: Jugoslovanska knjigarna je letos začela izdajati (urednik je prof. dr. A. Slodnjak), Levstikovo Zbrano delo. V III. knjigi, ki je letos kot prva izšla, čitamo mnogo sestavkov, kateri so tu sploh prvič natisnjeni. Med drugim n. pr. z zanimanjem čitamo osnutek avtobiografskega romana, ki ga je hotel L. spisati. Majhen odlomek (str. 363 nasl.) nam kaže, kako je L. ljubil svojega očeta. Že iz te knjige tudi razvidimo, kako je L. ljubil otroke, pišoč zanje basni v »Vrtcu«.

Sploh ima zdaj slovenski dijak obilo hvaležnega gradiva, da predava o Levstiku kot pesniku, leposlovnem pisatelju, nedosežnemu satiriku, jezikoslovcu (koliko stvari je tu pojasnil dr. A. Breznik!), politiku, uredniku, zbiratelju narodnega blaga... in — last not least kot — človeku.

Alkibiades je dejal svojemu učitelju Sokratu, ki je bil, kakor znano, nelepe zunanosti: »Ti si kakor oboj, ki z njim pozimi obijemo dragocen marmornat kíp kakega boga, da mu ne škodi mraz: oboj po zunanje ni prikupen, vsebina pa je divna.« Podobno bi mogli, seveda s a m o z ozirom na značaj, govoriti tudi mi o našem Levstiku.

Skoro vsak dan me vodi pot preko Vodnikovega trga. Nič več se ne pozna, kje je stala stara gimnazija in v njej tam gori v drugem nadstropju licealna knjižnica, kjer je Fran Levstik preživel svoja edina mirna, brezskrbna leta kot skriptor (1872—1887); vedno manj in manj je tudi nas, ki smo ga še osebno videli in poznali; nekaj pa se bo poznalo, dokler se bo govoril in pisal slovenski jezik: delo Levstikovo za našega jezika čistoto.

I. Dolenec / Med Slovaki.

O Slovaki vobče Slovenci ne vemo mnogo. Vsakdo pač ve, da prebivajo Slovaki v Češkoslovaški republiki, saj to že pove ime države; večini Mentorjevih bravcev bo tudi znano, da so Slovaki pred svetovno vojno spadali po ogromni večini pod Ogrsko, kjer se je njih izobraženstvo po madžarskih šolah pomadžarjalo, kakor se je to godilo pri vseh narodnih manjšinah v nekdanji Ogrski. Ta ali oni bo tudi vedel, da je predsednik Češkoslovaške republike (Masaryk) po rodu Slovak z Moravskega. Če bi pa vprašal, koliko je Slovakov, bi bržkone pri malokom izmed naših bravcev dobil točen odgovor. K sreči nam ni treba daleč hoditi po podatke o številu Slovakov. Avgustova številka letošnje Mladike (1931) je namreč prinesla pregled, koliko listov štejejo posamezne veje slovanske lipe. Da ne bom tu zadrževal bravcev s statistiko, smo porabili podatke v Mladiki za posebno notico v današnji številki našega lista. Iz nje je razvidno, da je vseh Slovakov na svetu kake tri milijone, torej za dobro tretjino več nego Slovencev, ki jih ceni Mladika na $1\frac{3}{4}$ milijona. Za Lužiškimi Srbi (120.000) smo torej najmanjši slovanski narod Slovenci, takoj za Slovenci pa pridejo Slovaki.

Slovenci in Slovaki si pa nismo blizu samo po številu. Tudi v jezikovnem oziru so nam Slovaki najbližji izmed severnih Slovanov; njih jezik je Slovincem znatno bolj razumljiv nego n. pr. češki, ker nas pri Slovaku ne moti oni ř, ki daje znanim slovanskim korenem v češčini za naše uho neki nenavaden zvok. Naj omenjam pri tem še to, da imenujejo svoj jezik »slovenski« jezik, nam pa pravijo »Slovinci«, ki govorimo po »slovinsko«. Seveda rabijo Slovaki svoj jezik tudi v slovstvu; v Bratislavi imajo univerzo, slovaški jezik je državni jezik na Slovaškem, vsi napisi na državnih in drugih javnih poslopih so samo v slovaškem jeziku; vsak Čeh, ki pride kot uradnik na Slovaško, se mora naučiti slovaščine in uradovati v slovaškem jeziku. Tako se morajo tudi oni Čehi, ki prihajajo na Slovaško kot profesorji, naučiti slovaščine. Slovkom namreč še vedno občutno manjka domačega inteligentnega naraščaja in tvorijo slovaški profesorji samo dobro četrtno vseh srednješolskih učiteljev na Slovaškem. Igrača je Čehu, naučiti se toliko slovaščine, da jo lahko rabi v uradu v razgovoru s strankami. Težja je pa ta stvar za profesorja, ki bi jo moral obvladati tako vzorno, da bi se učenci od njega učili lepe materinščine. Slučajno mi je prišel v roke v Bratislavi izhajajoči list »Slovák« z dne 12. julija 1931. V njem sem bral članek: Slovenčina na stredných školách. Člankar se pritožuje, da delajo nekateri češki profesorji v šoli — slovniške napake. Kakor Slovenci, se trudijo torej tudi Slovaki, da bi si kljub majhnemu številu ohranili svojo narodno samobitnost in svoj jezik.

V juliju 1931 sem se namenil, da obiščem Slovaške. Pred odhodom mi je naročal Mentorjev urednik, naj s poti prinesem tudi kaj odpustkov za njegov list. Obljubiti mu nisem maral ničesar, ker nisem mogel vedeti, ali bo bera zanimivosti kaj obilna. Ker sem odpotoval iz Ljubljane že na Vidov dan popoldne in sem bil pred tem dnevom pošteno založen z delom, nisem prišel do tega, da bi se bil za potovanje pripravil, to se pravi: da bi se bil nekaj časa učil slovaškega jezika in da bi bil prebral kako knjigo o Slovaški. Šel sem pač na Slovaško — v šolo; uči naj me popotovanje samo. Nekaterim dijakom se bo morda čudno zdelo, a je vendar res, da je ob koncu šolskega leta tudi marsikak profesor za nekaj časa knjig — do grla sit in da si tudi on zaželi iz družbe knjig v družbo narave in v družbo ljudi. Zato tudi moje skromne vrste, s katerimi bom skušal Mentorjeve bravce nekoliko seznaniti z bratsko nam slovaško zemljo, niso plod proučavanja strokovnih knjig, ampak usedlina vtisov, ki jih je name napravilo osemdnevno bivanje na Slovaškem. Le tuintam sem to, kar sem slišal, radi točnosti še kontroliral in poglobil, oziroma razširil po tiskanih virih.

1. Bratislava.

Povedati moram, da po Slovaškem nisem potoval sam. Bilo nas je več. Ožja družba desetih slovenskih dijakov in dijakinj in šestih slovenskih profesorjev, oziroma profesorice ter večje število dijakov in zastopnikov vseh vrst akademičnih izobražencev (inženjerjev, juristov, zdravnikov, teologov), ki so bili prišli iz raznih slovanskih pokrajin: iz Hrvatske, Češke, Poljske, Podkarpatske Rusije, celo Rusi so bili med njimi. V Bratislavi se je namreč pričel III. kongres slovanskih katoliških akademikov in starešin, ki se je nadaljeval v Nitri in zaključil v Levoči ob vzhodnem koncu Visokih Tater, tako da so prepotovali udeleženci dobršen del Slovaške. Kakšen pomen imajo taki kongresi, o tem bom nekoliko spregovoril pozneje, ko bomo prišli do »incidenta« na banketu ob zaključku kongresa v Levoči. Resnici na ljubo moram namreč povedati, da sem bil na tem kongresu v srečnem položaju, da nisem imel nikakega referata in tudi sicer prav nobene dolžnosti, skrbeti kakorkoli za ugoden potek vse prireditve v tehničnem in vsebinskem oziru. Vse te skrbi so slonele na skrbnih in večjih ramah prirediteljev, predvsem Slovencev in Slovakov, jaz pa sem lahko užival samo ugodnosti, ki mi jih je nudila ta odlična družba: videl, slišal in doživel sem marsikaj, kar bi mi bilo nedostopno, če bi bil sam potoval.

Kongres se je torej pričel v Bratislavi, glavnem mestu Slovaške in donavskem pristanišču Českoslovaške republike. Prebivalcev šteje Bratislava približno dvakrat toliko kakor Ljubljana: dočim je zadnje ljudsko štetje (1. aprila 1931) naštel v Ljubljani samo 59.768 duš, jih je v Bratislavi 130.000. V narodnostnem oziru pa Bratislava niti od daleč ni tako enotna kakor Ljubljana. V Ljubljani tvorijo Slovenci 90 odstotkov vsega prebivalstva in odpade na vse druge narodnosti s Srbi in Hrvati vred samo 10 odstotkov¹; v Bratislavi pa tvorijo Čehi in Slovaki samo pičlo polovico prebivalstva: 46 do 48 odstotkov; za njimi pridejo Nemci s 30 in Madžari s 16 do 17 odstotki; mnogo je v mestu tudi Židov.

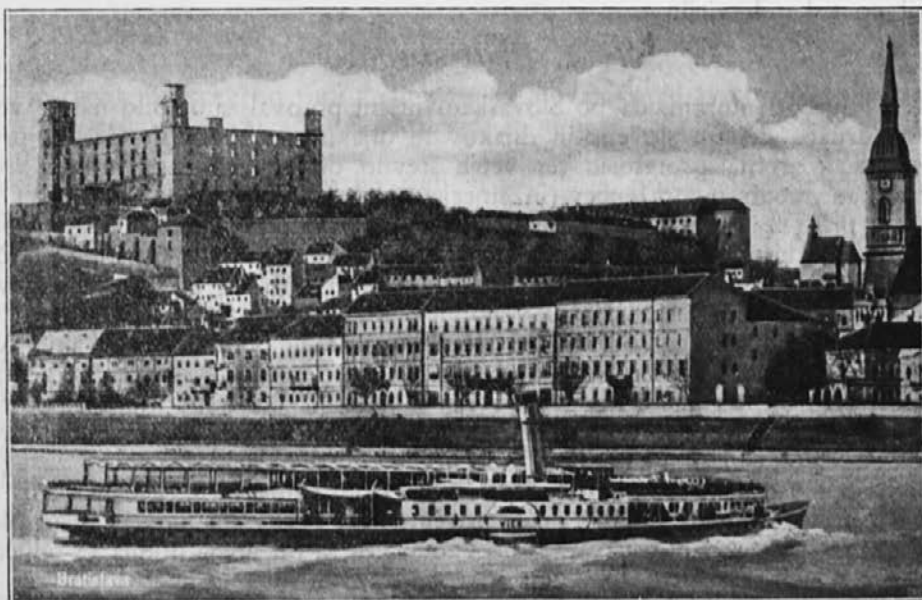
Ni čudno, da prebiva v mestu taka mešanica prebivalstva, ko je mesto tolikokrat menjalo svojega gospodarja. Pred prihodom Slovanov so že bili tu

¹ Po materinem jeziku prebiva v Ljubljani 54.147 Slovencev, 3097 Srbohrvatov, 1467 Nemcev, 111 Italijanov, 50 Madžarov, 896 Čehoslovakov, Rusov i dr. (Po Jugoslovanu z dne 17. maja 1931.) Slovenci, Hrvatje in Srbi tvorijo torej dobrih 95 odstotkov vseh Ljubljančanov.

Rimljani, za njim Goti, Huni in Obri. Slovani so se umaknili Madžarom in pod vladno kralja Štefana Svetega se je naselilo v mestu mnogo Nemcev. Mesto je posebno povzdignil »kralj Matjaž«, Matija Korvin, ki mu je podelil razne privilegije in ga okrasil z mnogimi umetninami. Ko je padla Pešta v turške roke, je postala Bratislava l. 1536. prestolnica Ogrske. Od l. 1583. do l. 1830. so kronali v njej ogrske kralje. — Da ima tako mesto obilno umetnin in spominov na slavno preteklost, je samo po sebi umevno.

Sedaj je Bratislava zopet prestolnica in donavsko pristanišče za bogato državo; naj bo ta nova doba tudi zanjo začetek bogatega razmaha na vse strani!

Vem, da uredniki nimajo radi preveč slik v spisu: klišeji so dragi in stroški naraščajo... Zato naj predstavita bravcu Bratislavo samo dve sliki: prva naj mu kaže slavno preteklost, druga pa lepo sedanost in upanje na še lepšo bodočnost.

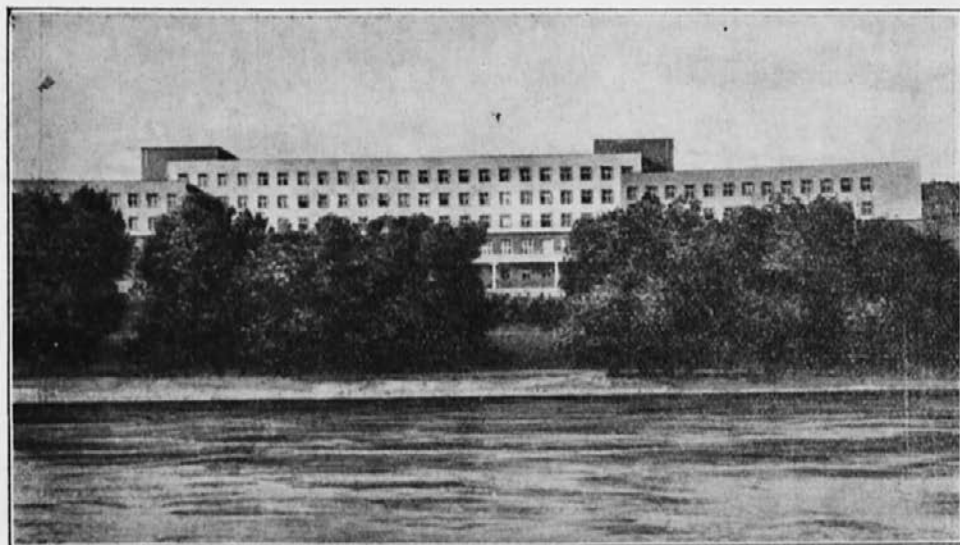

Pogled na Bratislavo z Donave.

»Pogled na Bratislavo z Donave.« Kar pred vsem drugim vzbuja našo pozornost, je veliki grad, ki se dviga nad mestom. Od katerekoli strani se bližaj mestu, občuduješ to mogočno stavbo že iz velike daljave. Za Bratislavo je grad tako značilen, da ti ostane v spominu, pa če bi pozabil vse drugo. V njem so stolovali Habsburžani kot ogrski kralji. Dandanes je ta grad — razvalina. Leta 1811. so ga namreč zažgali italijanski vojaki, ki so služili v avstrijski vojski. Ker Bratislava že od cesarja Jožefa II. ni bila več prestolnica Ogrske, gradu niso nanovo pozidali; pa tudi tega, kar je od gradu po požaru preostalo, niso podrli. Kajti še razvaline — če hočemo tako imenovati golo, še dobro ohranjeno zidovje — so mestu v diko in zgovorno pričajo o nekdanjem sijaju in pomenu Poszonyja — Slovenci smo rekli: Požuna — kakor so mesto imenovali Madžari, ali Pressburga, kakor so ga nazivali Nemci.

Reči pa moram, da mene ni nobeno poslopje v Bratislavi tako razveselilo kakor visokošolski internat. Zgradila ga je pred dvema

letoma dežela Slovaška svojim visokošolcem. V njem je prostora za 460—500 akademikov, ki plačujejo za hrano in stanovanje mesečno po 360—400 Kč (= čeških kron; češka krona je v naši valuti približno Din 1'67). Seveda tega zneska ne plačujejo vsi stanovalci v tej moderni palači iz svojega žepa, oziroma iz žepa svojih staršev, ampak država daje manj premožnim štipendije. Doba, ki jo preživi dijak na visoki šoli, je dragocena; človek se pač ne nauči nikdar dovolj. Za delo sposoben duh pa mora prebivati samo v telesu, ki ne strada in ki ima tudi na razpolago mirno sobico. Koliko noči izgubi dijak, ki nima ne primerne hrane in ne zdravega stanovanja. Nič ne more delati, kakor bi rad. Noben narod ne žrtvuje preveč za svoje dijaštvo. Zato me je tako prijetno presenetila izredna skrb, ki jo posvečajo Slovaki svojemu inteligenčnemu naraščaju: nekako jamstvo mi je, da hočejo Slovaki s silnimi koraki dohiteti, kar je njih narodna kultura zaostala radi ovir v preteklosti. Bodi nam pozdravljen, prerok krasnejših dni bodočih za slovansko Bratislavo!

Visokošolski internat v Bratislavi.

»Vysokoškolsky internát« je namenjen vsem dijakom bratislavske univerze brez razlike vere in narodnosti. Poleg tega imajo pa katoliški dijaki še svoj poseben internat Svoradov, ki po obsegu ne dosega splošnega internata; v Svoradovu je prostora za 250 visokošolcev.

Moja želja: naj bi naši bravci — pa najsi so že danes vplivni in premožni ali pa bodo šele postali — po svoje pripomogli, da tudi Slovenci ne bomo zaostajali za Slovaki v skrbi za naš visokošolski naraščaj.

2. Po stopinjah sv. Cirila in Metoda. — Svetopolkova prestolnica.

Slovana, ki potuje po južni Slovaški, spremlja svečana zavest: po krajih hodiš, koder sta delovala sveta solunska brata! Zibelko slovanske kulture imaš pred seboj! Saj je obsegala Rastislavova država, ko si je bil leta 863. izprosil

oznanjevalcev krščanstva v slovanskem jeziku, današnje Moravsko, kos Nižje Avstrije do Donave in velik del Slovaške. Izrečno se imenuje v Rastislavovi državi mesto Nitra, kjer je vladal v njegovem imenu nečak Svetopolk, pozneje mogočni knez Velike Moravske, h kateri je spadala tudi današnja Češka in Ogrska do takratne bolgarske meje.

Kje pa je bila prestolnica te obširne države? Tega za gotovo — ne vemo. Takratni viri navajajo samo imeni dveh mest v moravski državi: Nitro in Devin.¹ Poleg tega pa govorijo še o nekem tretjem utrjenem mestu, ki ga pa po imenu ne označujejo. V enem izmed teh treh mest bo torej treba iskati Svetopolkovo prestolnico, obenem ž njo pa tudi nadškofijski sedež sv. Metoda in Metodov grob. Kraj, kjer bi se našel grob sv. Metoda, bi bil veliko skupno svetišče za vse Slovane.

No, ker smo že v Bratislavi, vprašajmo slovaške profesorje zgodovine, kaj pravijo o Svetopolkovi prestolnici!

Prireditelji kongresa so računali z zanimanjem udeležencev za to vpra-

Trg Devin z razvali-

šanje in so naprosili dva profesorja zgodovine, da sta nas povedla v kraj, ki ga smatrata za Svetopolkovo prestolnico.

Najprej nas je vodil profesor zgodovine na bratislavski univerzi, dr. Eisner, v Devin. Eisner zastopa mnenje, da je najverjetneje, da je stoloval Svetopolk v Devinu. Tudi Grivec pravi (str. 125), da je bil Devin vsaj nekaj časa prestolnica moravskega kneza in da sta se tam mudila tudi sv. Ciril in Metod.

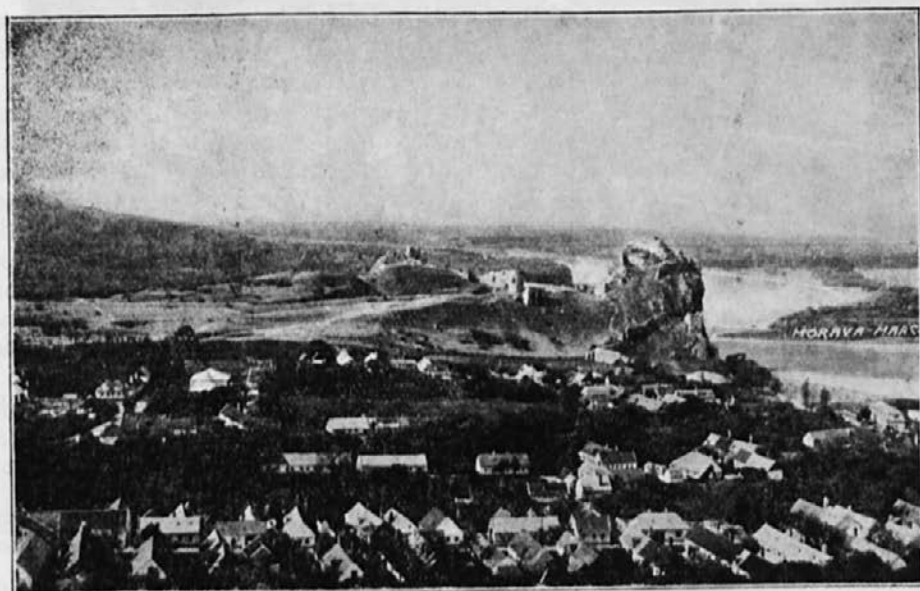
Razvaline gradu Devina leže nedaleč od Bratislave ob izlivu Morave v Donavo. Celotni pogled na Devin naj nam skuša ustvariti precej jasno sliko o sijajni legi te točke, ki je kar ustvarjena za nezavzetno trdnjavo. Na pečini se vidijo še danes mogočni ostanki silne trdnjave. Arheologi (starinoslovci) so

¹ Tu navedeni podatki so povzeti po Grivčevi knjigi Slovanska apostola sv. Ciril in Metod (Ljubljana 1927).

kopali po teh razvalinah in so našli staroslovansko grobišče z mnogimi kostnjaki. Tam, kjer stoji sedaj trg Devin, so našli ostanke starega prekopa, ki je vezal Donavo z Moravo, tako da je trdnjava tvorila otok, zavarovan po vodi, skali in številnih umetnih utrdbah.

Drugačnega naziranja nego prof. Eisner je bil profesor cerkvene zgodovine dr. Hodal, ki sodi, da je bila Svetopolkova prestolnica v Nitri, kjer je imel svoj sedež tudi Svetopolkov varovanec, znani nemški škof Vihing. (Grivec str. 129.) Odšli smo tudi v Nitro, ki je še danes večje mesto z 20.000 prebivalci. Videli smo tam sredi plodne pokrajine kraj, ki je po naravi slično utrjen kakor Devin: nad reko Nitro se dviga strm hribček z ostanki nekdanjih utrd in s cerkvijo, katere najstarejši del je dal sezidati l. 830. Pribina, prvi krščanski knez v Nitri. Tudi še vemo, da je tu stoloval Svetopolk, preden je pahnil svojega strica s prestola (Grivec str. 91), in da je bil Vihing škof nitranske cerkve (Grivec str. 106). Gotovo je bil tu večkrat tudi sv. Metod. Kaj se bo pa še drugega dalo ugotoviti o Nitri, to prepustimo zgodovinski znanosti.

nami nekdanje trdnjave.

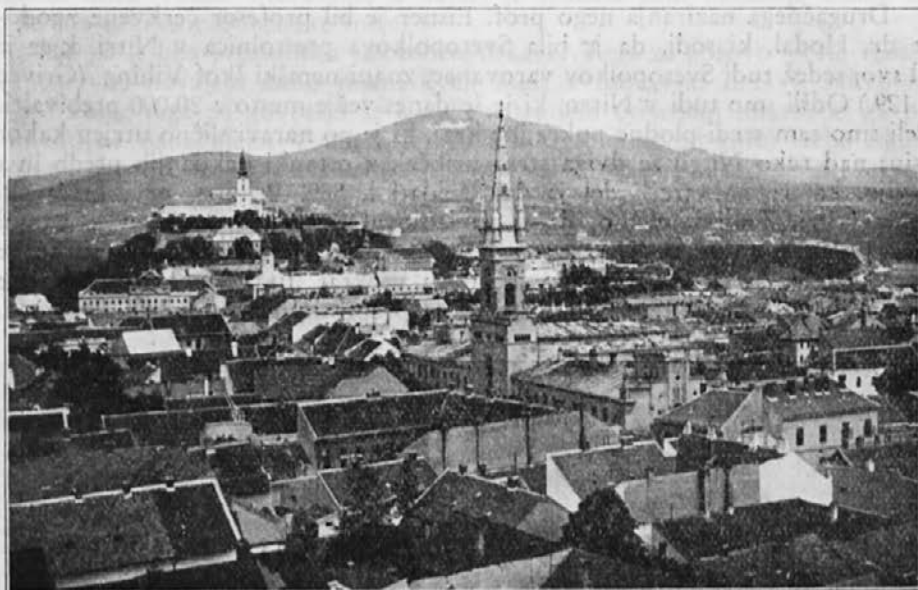
Prav takrat, ko smo bili v Nitri, se je okoli cerkve v nekdanji trdnjavi vršilo znanstveno izkopavanje. Našli so staro slovansko grobišče in kostnjaki so ob našem prihodu še ležali na mestu, kjer so jih odkopali. Z obrazom so bili obrnjeni proti solnčnemu vzhodu, da bi se, če bi vstali, lahko takoj poklonili vzhajajočemu solncu...

Kje pa je bilo ono tretje, v virih neimenovano mesto v moravski državi? Staro izročilo pravi, da je bilo glavno mesto Rastislavove in Svetopolkove države Velehrad; isto trdijo tudi listine iz 13. in celo iz 12. stoletja. V Velehrad je postavil tudi Aškerc dejanje svoje »Svetopolkove oporoke«:

Aj, ponosna stólica se dviga,
Velegrad¹ tam slavni na Morávi!

¹ Tako so to ime izgovarjali še v 12. stoletju. (Grivec str. 126.)

V Velehradu iščejo tudi grob sv. Metoda. Nešteti romarji zahajajo tja, da počaste spomin velikih slovanskih apostolov. Naša pot nas letos ni vodila na Velehrad. Pa morebiti kdaj pozneje!

Celotni pogled na Nitro s staro utrjeno cerkvijo v ozadju.

In če tudi ne! Začasno tudi glede sv. Metoda ne moremo nesporno odgovoriti na vprašanje:

Kje nek' zemlja groba krije,
kjer junaci domačije
mirno smrtno spanje spe?

Glavno je pač, da skušamo imeti v srcih živ spomin na velike može naše preteklosti. Vse iskanje po zunanostih iz njihovega življenja ima samo toliko pomena, kolikor je izraz naše žive notranje zveze z njimi.

(Dalje.)

Zvonko / Nocoj sem popotnik.

Nocoj sem popotnik tih in nem,
Ne slišim svojih trudnih korakov,
odmevajočih v temno, trdo noč...

Nocoj ni zame petja ne dehtenja
ne hrepenenja ne drhtenja —
nocoj potujem skozi temno noč,
da očistim svoje duše tajno moč.

Nocoj sem popotnik tih in nem.

I. Langerholc / »Ena študentovska«.

Zgodba iz leta 1860.

I.

Na doleskem gradu je bilo vse pokoncu. Stara baronica Erbergovka je ukazovala poslom vse vprek:

»Stopnice morate osnažiti!«

»Tlak po sobah je treba pomiti!«

»Bog varuj, da bi bila kje kaka pajčevina!«

»Pohišstvo se mora tudi obrisati!«

»Na dvorišču mora biti vse v redu, vse snažno! Kakor za veliko noč!«

Poselska družina je strme poslušala ukaze in se čudila. Kaj takega ni še bilo v Dolu, odkar svet stoji.

»Le kakšen je bil tisti sršen, ki jo je pičil,« se je skrivaj hudoval grajski Janez na baronico, ko je snažil in likal konjsko opremo, da se je svetila, kakor bi bila nova.

Gospa baronica pa je hodila ponosno po prostranih sobanah, pregledovala je stare in starinske zbirke, s katerimi so se že od nekdaj bahali baroni Erbergi v Dolu in katerih lepota je bila navadnim plebejskim dušam prikrita. Le kdor je bil toliko srečen, da so mu že ob rojstvu pripisovale rojenice pred ime vsaj črki »pl« ali pa v nemščini »von«, ali se je kako drugače dvignil v plemeniti stan viteštva, baronstva ali kaj podobnega, je smel z milostnim dovoljenjem ogledovati starine doleskega gradu. Vsako sliko, vsak kip je ogledala, če stoji dosti primerno, dosti vidno, če ni na njem preveč prahu, če ni morda nemarni pajek poskušal na njem s svojo umetnostjo in če ni zakril podobe z neprimernim pajčolanom.

Ogledovala je gospa baronica častitljive starine, semtertja pa ji je pogled obtičal na pismu, ki ga je nosila v roki, ter ga je brala in prebirala in spet brala in prebirala. Skoro neverjetna se ji je zdela njegova vsebina. Neverjetna in vendar tako prijetna.

»Also Arthur und Mimmi,« je žuborela v blaženi nemščini, »kommts doch her! So eine Beehrung! Unerhört! Bitte, aufmerksam durchzulesen!«¹

In brala sta baron Artur in baronica Mimi in obraz jima je žarel kakor mami. Taka novica ne pride vsak dan. Veliko so že videli zidovi doleskega gradu, mnogo slavnih gostov se je že mudilo pod njegovo streho, ali toliko in takih, kakor jih obeta pismo, toliko in takih pa še ne.

»Milostiva gospa baronica!« se je začejalo pismo. »Oprostite, da se Vas drznemo nadlegovati. Sinovi smo starih plemenitih družin iz severnih delov države. Potujemo, da si izpopolnimo svoje znanje in svoje obzorje. Potujemo pod vodstvom našega priljubljenega profesorja barona Aufmerksama.

Zvedeli smo, da imate, milostiva gospa baronica, silno lepo zbirko častitljivih starin iz zgodovine Vaše slavne kronovine. Silno radi bi si jih ogledali. Vemo sicer, da Vas bomo motili in da Vam bomo nadležni, vendar se z vsem zaupanjem obračamo na Vaše v resnici plemenito srce in trkamo, da nam odpre zaklade zgodovinskih spominov, ki jih skriva v sebi Vaš častitljivi grad.

Silno težko bomo čakali Vašega odgovora. Pošljite nam ga milostljivo vsaj do binkošti v Celje, kjer se bomo one dni mudili.

¹ »Torej Artur in Mimi! Pridita vendar sem! Tako počaščenje! Nezaslišano! Prosim, pazljivo preberita!«

V trdni nadi, da milostiva gospa baronica naši prošnji ne bo odrekla, beležimo z vsem spoštovanjem

ponižno vdani

eden v imenu vseh

Baron Aufmerksam,

kot vodja poučnega potovanja.«

»Tak obisk,« je hitela gospa baronica. »Tak obisk! Nepričakovano! In vendar naša čast, naša slava! Kako naj odrečem mladim, nadebudnim gospodom to veselje! Kje jim smem odreči! — Vidva pa glejta, da se bosta tem mladim gospodom na ljubo vedla dostojno, vljudno. Sicer smo tudi mi baroni in plemenitega stanu, a preveč živimo na kmetih, preveč prosto se gibljemo. Takile tuji gospodje vse opazijo.«

Nervozno je pozvonila.

Livriran sluga je vstopil v sobo in se ponižno poklonil.

»Zapovedujete, milostiva?«

»Gospa pl. Fichtenberg naj pride k meni.«

»Pokorno se priklanjam. Takoj, milostiva.«

Molče ga je odslovila.

»Naročiti ji moram, da bo te dni posebno pazila na vse vajine kretnje. Uči naj vaju finega in dostojnega vedenja. Tujci naj vidijo, da se znamo tudi pri nas obnašati, kakor se spodobi. Kdove, kaj bodo prinesle posledice tega obiska. Ti, Artur, si lahko med mladimi gospodiči poiščeš zanesljivih prijateljev. In ti Mimi? Morda bo med mladimi plemenitaši tvoj bodoči ženin.«

»Beži no, mama!«

»Kaj veš! In koliko lahko take imenitne zveze koristijo celi naši rodovini!«

»Daleč gledaš, mama.«

»Moram. Kdo pa bo skrbel za vajino srečo, če ne vajina mama. To je moja sveta dolžnost.«

»Hvala ti, mama!«

Poljubila sta ji roko in molče odkorakala vsak v svoje prostore, ko je vstopila pl. Fichtenbergova.

II.

Prišel je zaželeni dan. Kdo ve, kolikokrat so posnažili vse stopnice, kolikokrat so uredili dvorišče, kolikokrat so obrali suhe liste pri cveticah, kolikokrat ...

Pa se je zaslilo kakor grom iz daljave, ki je nakrat prenehal.

»So že tukaj!«

Dolga vrsta — dvanajst kočij — je obstala pred graščino v Dolu. Grajska služinčad je na stečaj odprla velika vrata, gospod baron Aufmerksam je galantno izstopil in se predstavil s svojo vizitko. Toliko, da je spregovoril, je že slišal odgovor: »Milostiva gospa baronica vas že pričakuje s svojo družino v sprejemni dvorani. Samo izvolite, prosim — na desno!«

Potrkal je.

Sluga mu je odprl vrata.

»Baron Aufmerksam,« se je vljudno predstavil.

»Baronica Erberg,« je hitela gospa odgovarjati. »In to sta moja otroka, Mimi in Artur.«

»Veseli me, da spoznam člane tako imenitne hiše.«

»In mene veseli, da spoznam vašo imenitno družbo. Čez par let bo prišel moj Artur na Dunaj — zdaj študira privatno realko — in upam, da bo med

vami našel zanesljivih prijateljev, katerim ga bom lahko zaupala. Ah, veste, gospod baron, tako se bojim zanj. Edini sin...«

»Neskončno nas bo veselilo, če bomo mogli samo malo povrniti vašo današnjo uslugo.«

»Ah, malenkost!... Toda vaši gospodje čakajo, mi pa se pogovarjamo. Naj vstopijo.«

»Z dovoljenjem, milostiva.«

Mislil je oditi skozi vrata.

»Ah, gospod baron, kaj pa mislite! Vsi moji ljudje so vam danes na razpolago. Hočem, da se počutite kakor doma med svojimi. Sicer ste v tuji deželi, pa nikakor nočem, da bi bili med nami tujci. Francelj!«

Sluga je vstopil in se ponižno poklonil.

»Milostiva, ukazujete?«

»Privedi mlade gospode sem, v dvorano. Hočem, da se pobliže spoznamo; saj tako redko vidimo tu na kmetih ljudi, ki bi bili nam enaki.«

Sluga je odšel.

»Milostiva, nismo vredni tolike pozornosti,« se je poniževal gospod baron. »Preveč nas odlikujete.«

»Nič poklonov, gospod baron. Plemenita kri zasluži plemenito ravnanje in priznanje.«

»Hvala za tako besedo, milostiva!«

»In ste lahko našli naš grad?«

»Hvala za vprašanje. V Ljubljani smo najeli vozove.«

»Imenitno, dobro. Kje pa imate voznike?«

»Malo so šli po vasi, da se živina ne prehladi. Hitro so vozili.«

»Dobro, lepo! Bom že ukazala, da smejo spraviti konje v naše hleve. Imamo dovolj prostora.«

»Preveč, milostiva, preveč! Ne zaslužimo tolike pozornosti.«

»Prosim, prosim. Ponavljam, kar sem rekla: Hočem, da se pri nas počutite kakor doma! Niste nam tujci, naši ste.«

Gospod baron se je milostno poklonil. V tem pa so se že odprla vrata in baronovi gojenci so vstopili. Na rahlo jih je baron Aufmerksam ošinil z očmi in vstopili so se lepo v vrsto.

Pričelo se je predstavljanje.

»Edler von Kropp und Steinbüchel.«

Mladi plemenitaš je stopil naprej in se globoko priklonil. Gospa baronica mu je z lahkim nasmeškom, polnim prijaznosti in vljudnosti, podala roko. Plemenitaš jo je poljubil.

»Baron von Bolanc.«

»Ritter von Adlernest.«

»Freiherr von Ehrenwort.«

»Graf Leichterwind.«

In tako je šlo naprej do zadnjega.

»Vesela sem vašega prihoda, neizrečeno vesela sem vaše odlične družbe,« je nadaljevala baronica Erbergova, ko je bilo končano običajno predstavljanje.

»Vesela sem vas še posebno radi svojega sina Arturja. Poglejte ga! Privatno študira realko in čez par let ga bom poslala na Dunaj. Zato je prav, če se že danes spoznate. In prosim vas, sprejmite ga na Dunaju v svojo sredo. Tako bom lahko mirno spala, ko bom vedela, da je moj sin v varnih rokah. Gospod baron Aufmerksam, vaš ljubi voditelj, mi je že obljubil in upam, da boste tudi vi njegovo obljubo upoštevali. Še svojo ljubo Mimi naj vam predstavim. Moja tolažba bo, ko bo moj Artur odšel na visoke šole.«

Za vse je odgovoril pl. Ehrenwort: »Milostiva, veliko nam zaupate, poskusili bomo, postati vredni vašega zaupanja.«

»Lepo to. Gospodje, kadar vam bo drago, pa bomo šli pogledat našo zbirko. Nimamo veliko, tudi dragocenosti nimamo; samo nekaj drobtinic je, in če moremo gospode malo razveseliti, jim te stvari iz srca radi pokažemo.«

»Torej, gospoda,« povzame baron Aufmerksam, »pa pojdimo, da ne bomo preveč izrabljali naklonjenosti visokorodne družine, ki se za nas kar naravnost žrtvuje.«

Plemiči se na rahlo priklonijo in gredo pod vodstvom milostive gospe baronice na poučno ogledovanje.

»Milostiva, hvala vam za temeljito razlago,« se je laskal ob koncu ogledovanja baron Aufmerksam. »Veliko smo pričakovali, a še več smo videli. Posebno še, ker je naše ogledovanje poživiljala vaša globoko učena beseda. Kjerkoli bomo hodili, povsod bo moj dnevnik oznanoval vašo izredno naklonjenost in prijaznost do ljudi, ki jih niste nikdar videli, pa ste jih tako ljubeznivo sprejeli, povsod bo moj dnevnik širil glas o bogastvu vaših starinskih zbirk, na svoje domove bodo ponesli moji gojenci spomine na današnji dan...«

Še bi bil govoril mož, pa ga je prekinilo ihtenje baronice Erbergove in ni mogel dokončati svojega slavošpeva.

Poklonil se je globoko in pokroviteljski namignil svojim gojencem, naj se tudi oni poklonijo v znak hvaležnosti in spoštovanja, potem pa je sporočil, da je prišel čas, ko morajo, dasi neradi, zapustiti prelepi Dol in njegov biser, graščino plemenitih baronov Erbergov.

»Oh, ne, ne, ne,« povzame Erbergova, ki je prišla iz oblakov hvale spet na zemljo, »ne, ne, gospodje! Užalili bi me, globoko bi me užalili, če bi šli od nas in ne bi poskusili vsaj malenkostno našega gostoljubja.«

In hočeš, nočeš, je morala vsa družba še v grajsko obednico pokušat dobrote grajske kuhinje in grajskih kleti.

Silno razigrane volje je družba zapuščala grad in odrinila proti Ljubljani, ko je solnce stalo že nizko nad Polhograjskimi Dolomiti.

III.

Vsa Ljubljana je govorila tiste dni o navihanih študentih, ki so igrali v Dolu barone, grofe in druge plemenitaše. In da so jih tako dobro pogodili, da se njih plebejski koraki in plebejske kretnje niso prav nič ločili od grofovskih in baronovskih.

Govorili so gospodje po kavarnah in kmetje po gostilnah. Vse je hvalilo prebrisanost nadebudnih dijakov svoje prestolnice, ki so se znali ukrasti v nedostopne prostore dolske graščine, kakor se je nekdanj Prometej splazil v nebeške prostore in od tam prinesel ogenj na zemljo.

»Tiči so, to vam pravim,« je ponosno mežikal kmet, katerega sin je bil tiste dni Freiherr von Ehrenwort.

»Da jim kaj takega na misel pride!« se je čudil drug možakar.

»Čas imajo,« je modroval tretji.

»Presneto se je moralo naši gospodi pod nos pokaditi,« se je vmešal Modrijan iz Dola. »Prav privoščim jim.«

»Bog živi naše študente!«

»Bog jim daj srečo!«

»Živio, živio, živio!«

Zašla je ta govornica v kroge ljubljanskega razumništva, ki je modrovalo pri kozarčku cvička.

»Predrzni fantje so.«

»Mi si kaj takega nismo upali.«

»Samo drago bodo plačali to predrznost. Praviš, da so bili sami osmošolci.«

»Nevarno igro igrajo.«

»Prihodnost si bodo zapacali.«

»Mladina je mladina.«

»Malo bolj resna bi že morala biti.«

»Jaz bi ne bil rad na njihovem mestu.«

»Posebno aranžer jo bo izkupil.«

»Baron se mu bo še vtepal.«

Iz gostilne in z ulice je zašla novica v pisarne, kjer so takrat sedeli na mehkih uradniških stoličkih v veliki večini sinovi nemškega rodu in plave krvi. Čutili so, kako se tudi njim posmehuje ulica, kako tudi njim privošči meščanstvo blamažo, ki se je pripetila Erbergovim.

»Nesramnost!« se je jezil gospod vladni komisar.

»In podlost!« je kričal gospod tajnik.

»Vnebovpijoče!«

»Ah, kaj! Ignorirajmo!«

»Nič! Kazen! Mora biti!«

»Kazen? Ko se pa sramota s kaznijo ne da izbrisati. Ignorirajmo!«

»Ni mogoče! V ječo, v zapor, na vislice s takimi... Ne maram izreči besede, ki jo imam na jeziku.«

Grof Attems pa se je usedel in je sporočil vso zadevo na dolgo in na široko Erbergovim. Čutil je dolžnost, ker je bil že dalj časa skriven oboževatelj baroneske Mimi. S tem činom si je hotel nekako ugledati pot do maminega srca. —

Gospa baronica Erbergova pa je kratkomalo poslala Attemsovo pismo gimnazijskemu ravnatelju. Sama pa je za nekaj tednov odpotovala v tujino v spremstvu svojih otrok. Naj se blamaža malo pozabi...

Na čelu gimnazijskega zavoda je stal takrat mož, sin bratskega nam naroda, ki je ljubil svoje dijake kakor oče svoje sinove. Dvakrat ga je zbolelo to obvestilo. Prvič, ker je bil njegov zavod postavljen navzgor v slabo luč, drugič, ker so bili prizadeti njegovi ljubljani osmošolci.

Premišljal je starček, kaj bi storil, da bi bilo na vse strani prav.

»Oh, mladina, mladina,« je stokal, »kakšne bridke ure mi prizadevaš! Ko bi vedela, kako te imam rad, kako te nosim v svojem srcu, pa bi mi ne bila prizadejala te bridkosti!«

Vstal je in hodil nemirno po svoji pisarni.

»In še te imam rad. Kar bom mogel, bom storil, če tudi pade moja glava.«

Sklical je konferenco, da bi spoznal, kakšen veter piha med profesorji.

Kmalu je spoznal. Nemški profesorji so vsipali grom in strela in točo na uboge dijake, slovenski profesorji bi jih bili radi branili, pa so bili v manjšini in bali so se zamere.

»Gospodje,« je povzel pomirjevalno ravnatelj, »sodimo milo. Če krivec svojo krivdo prizna, je že znamenje, da se je kesa, da jo obžaluje. Če bodo naši dijaki svojo krivdo priznali, jih sodimo milo. Le če bomo naleteli na trmo, na zakrknjenost, potem bodi sodba stroga, neizprosna. Kdor je za moj predlog, blagovoli dvigniti desnico.«

Oba tabora sta jih dvignila. Nemci, ker so bili prepričani, da bodo dijaki

trdovratno tajili in da bodo prišli do zaslužene kazni, Slovenci pa iz drugačnega prepričanja in iz ljubezni... Gospod ravnatelj pa je bil zadovoljen, ker je srečno napeljal vodo na svoj mlin.

Pričela se je preiskava. Ravnatelj jo je znal pravilno usmeriti v svoje namere.

»Vi, Rakun,« je govoril gospod ravnatelj nekdanjemu baronu Aufmerksamu, »vsi že vemo, da ste bili vi glavni vodja plemenitašev. Kar lepo vdajete se. Nič hudega se vam ne bo zgodilo, častno besedo vam zastavljam. Če boste pa tajili, potem morate biti pripravljeni na najhujše.«

Rakun je gledal. Ali je res, kar govori gospod ravnatelj, ali ga samo želi prevariti, da bi se prej podal. In kaj bodo rekli sošolci, če jih takole lahkomisljeno izda.

»Timeo Danaos et dona ferentes«,¹ mu je donelo na uho iz Virgilija.

»No, kaj se obotavljate,« priganja ravnatelj. »Častna beseda, ponavljam še enkrat.«

»Gospod ravnatelj,« je jecljal Rakun, »podam se. Sam sem vsega kriv. Mene kaznujte, moje tovariše pa pustite.«

»Vaša sreča!« je vzkliknil gospod ravnatelj. »Kakor hitro bi bili začeli tajiti, bi me bili prisilili k najstrožji strogosti. — Samo to mi še povejte, zakaj ste to naredili.«

»Iz same radovednosti, gospod ravnatelj. Če bi ne bili plemenitaši, bi ne bili ničesar videli.«

Ravnatelj se je nasmehnil. Mladina je mladina, njena radovednost je nepremagljiva.

»Pa obžalujete svojo nepremišljenost? Kakšno škodo bi bili lahko napravili svojim tovarišem in sebi! In v kakšen glas bi bil prišel naš zavod!«

»Tako malo —«

»Seveda, seveda. Nič ne mislite na posledice. Mladina!«

Ravnatelj ga je odpustil. Pri prvi priliki pa se je peljal v Dol in sam osebno posredoval pri užaljeni gospe baronici.

Težko je šlo.

»Ni bilo zlobe v mojih fantih,« je prepričeval ravnatelj užaljeno gospo, »verjemite mi, ni bilo zlobe. Alles war halt nur so ein Studentenstreich.«

»Pa prebrisan!«

»Milostiva, prebrisanost je pot do napredka.«

»Gospod ravnatelj preveč zagovarja svoje študente.«

»Pa samo pred milostivo. V šoli jim povem drugače.«

Gospod ravnatelj se je vračal v Ljubljano. Z njim je šla zavest, da je obvaroval svoj zavod pred velikansko nevihto...

¹ Bojim se Danajcev, čeprav prinašajo darove.

Stenka / Večerna pesem.

Na plamteče, daljne lučke,
ki jih je prižgala duša,
kakor zvezde majska noč —
zgrinja dvomov se meglà...

Srce kot ujeti ptič drhti
v ostrih krempljih silnega nemira...
Dnevu mrak oči zapira,
a v jezero bela smrt strmi...

I. D. / Velik dan v zgodovini Slovencev.

Dne 28. avgusta 1931 je podpisal naš kralj na Bledu zakon, s katerim se spreminjajo meje Dravske banovine tako, da pripada Bela Krajina k Dravski banovini; to pomeni, da smo vsi Slovenci, ki prebivamo v Jugoslaviji na strnjem slovenskem ozemlju, zopet združeni v eni upravni enoti. Ta vesela vest se je sporočila javnosti 1. septembra in je povzročila prav tako v Beli Krajini kakor v Dravski banovini v poprejšnjem obsegu pristrčno veselje. Od vseh strani so se pošiljale kralju brzojavne zahvale; takoj 1. septembra je ugotovila ljubljanska Prosvetna zveza v svoji zahvali, da bo ta dan zapisan z zlatimi črkami v zgodovini Slovencev. Kakšna radost je zavladala v Beli Krajini, nam lepo poroča dnevnik Slovenec z dne 2. septembra:

»Metlika, 1. sept. Bela Krajina se raduje. Kar sijejo obrazi nad popolnoma nepričakovano novico, da pridemo pod Dravsko banovino. V gručah se zbira narod, vse pripoveduje in sprašuje, če je to res ali le beseda. Pa je resnica, da je Nj. Vel. kralj Aleksander podpisal zakon, po katerem prideta okraja Črnomelj in Metlika pod Dravsko banovino, in zato odmeva danes od veselja vsa Bela Krajina do zadnje gorske vasi, kamor je ta novica hitela kakor na perotih. V Črnomlju igra godba, vasi kar tekmujejo, kako bi dale izraza veselju. Godbe, tamburice, harmonike, vse, kar pač kje zmorejo, vse razodeva naše veselje. Vsenaokrog pa gore slavnostni kresovi. In vsa ta naša lepa Bela Krajina kliče na ves glas: „Bog živi našega kralja Aleksandra, Bog živi Jugoslavijo! Pozdravljeni, bratje, ki ste nas čakali in nas z veseljem sprejemate!“

Da, res: čakali smo Bele Krajine; danes tudi lahko povemo, da smo storili precej korakov v doseg tega namena, da bi se popravile meje prejšnje Dravske banovine; trudili so se za to tudi Belokranjci — in kako bi jih danes ne sprejemali z veseljem?! Naj izrazi torej tudi naš list iskreno, tisočkratno dobrodošlico Beli Krajini ob njenem vstopu v Dravsko banovino!

Vsi Slovenci se pridružujemo zahvalam, ki so se v prvih dneh letošnjega septembra pošiljale našem kralju: saj smo dosegli — kolikor je to v mejah naše države mogoče — to, kar je bila naša zahteva skozi 83 let, že od l. 1848. dalje.

Kdor nekoliko pozna zgodovino, bo vedel, da se začenja živahnejše politično življenje Slovencev šele l. 1848., ko je bivša Avstrija dala svojim narodom ustavo. Takrat so prišli vsi avstrijski narodi s svojimi željami in zahtevami. In kaj je bila zahteva Slovencev v tistem važnem času? Čujmo o tem dr. D. Lončarja, zgodovinarja našega političnega življenja. V knjigi »Politično življenje Slovencev« piše o l. 1848.:

»Dunajska ‚Slovenija‘ je sestavila temeljne točke slovenskega narodnega programa na podlagi prirodnega prava.

Slovenski narodni program je obsegal: 1. Zedinjeno Slovenijo, t. j. Slovenci na Kranjskem, Štajerskem, Koroškem in Primorskem se združijo v eno administrativno skupino s imenom ‚Slovenija‘, ki ima svoj postavodajni zbor v Ljubljani, na katerem se obravnavajo in sklepajo vsa vprašanja, nanašajoča se na narodno življenje Slovencev... Najdosledneje je zahteval zedinjeno Slovenijo slovenski buditelj Peter Kozler (1824 do 1879), ki je hotel združenje vseh Slovencev, tudi beneških in ogrskih; isto je zahteval Majar v časniku ‚Sloveniji‘ 1848. leta.« (Str. 16.)

Zedinjena Slovenija je bila torej naša prva zahteva l. 1848. V slovesni avdienci jo je sporočil nadvojvodi Ivanu takratni politični vodja Slovencev dr. Bleiweis. Nadvojvoda tej zahtevi načelno ni ugovarjal, marveč je le zahte-

val, da bi morala biti to želja vsega ljudstva, ki je tu prizadeto. — (Lončar pravam.)

Kaj je bila sedaj prva naloga Slovencev? Širiti povsod misel zedinjene Slovenije! Nobeno drevo ne pade na prvi mah. Tudi zedinjene Slovenije nismo dobili l. 1848., nismo pa nikdar od svoje zahteve odnehali, ampak imeli smo misel združitve bolj ali manj jasno pred očmi vseh 83 let, do današnjega dne!

Vendar moramo reči, da je za Slovence velika škoda, da nismo s svojo tako prirodno zahtevo uspeli že l. 1848. Takrat smo bili namreč še vsi Slovenci v mejah bivše Avstrije. Pozneje je pa postajalo vprašanje naše združitve bolj komplicirano, kajti l. 1866. je izgubila Avstrija Benečijo in ž njo 35—40 tisoč Slovencev (»Beneških Slovencev«), ki so se po plebiscitu sami izjavili, da hočejo rajši biti pod Italijo nego pod Avstrijo. Tako se je od slovenskega debla odkrhnila veja, še preden se je zavedala, kam spada. Če bi bili Beneški Slovenci živeli vsaj od l. 1848. do l. 1866. z ostalimi Slovenci v isti upravni enoti, bi bila njih narodna zavednost čisto drugačna.

L. 1867. se je razdelila do takrat enotna Avstrija na dve državni polovici: na Avstrijo in Ogrsko in v Prekmurju so prišli Slovenci pod madžarski vpliv v kulturnem in političnem oziru.

In odslej smo bili Slovenci skozi 51 let razdeljeni na dve državi, v Avstro-Ogrski sami pa še na sedem različnih upravnih enot: bivali smo na Kranjskem, Štajerskem, Koroškem, Goriškem, v Trstu, Istri in Prekmurju. Nikjer nismo imeli svoje postavodajne skupščine, kjer bi se bili lahko vsi skupaj posvetovali o stvareh, ki so se tikale nas vseh. Ena izmed posledic te dolge razcepljenosti je bil tudi — koroški plebiscit.

Skozi vso to dobo pa nismo nikdar popolnoma izgubili izpred oči ideala iz l. 1848. Ljubljana je postajala sama po sebi središče slovenstva; saj je bil v njej sedež po večini slovenskega deželnega zbora in deželnega odbora, v Ljubljani so izhajali vsi važnejši časopisi, ki so duševno družili vse Slovence v eno enoto.

In tako se je polagoma izpolnjeval pogoj za našo združitev, izražen že l. 1848.: da mora biti zedinjena Slovenija zahteva vsega prizadetega ljudstva.

Ko je velikega Jugoslovana dr. Kreka vprašal neki Hrvat — res ne vem, ali je bil dr. Rogulja ali Grgec ali kdo drugi —, kdaj bomo dobili Jugoslavijo, je izrekel demokratični mož tole resnico: »Kadar bosta zadnji berač ob Dravi in zadnja baba pod Triglavom prepričana, da je to potrebno!«

In ko je l. 1918. razpadla avstrijska monarhija, sta bila res zadnja baba pod Triglavom in zadnji berač ob Dravi že prepričana, da spadajo vse slovenske pokrajine v eno upravno enoto, ta upravna enota pa v Jugoslavijo. Kot samo po sebi umevno se je smatralo, da so se združile vse slovenske pokrajine v novo deželo, ki se je dejansko in uradno imenovala S l o v e n i j a. 28. oktobra 1918 (dan razpada bivše monarhije) je rojstni dan zedinjene Slovenije, v kolikor je bilo seveda mogoče združiti Slovence in ni zasedla slovenskega ozemlja kaka tuja država. Prva vlada zedinjene Slovenije se je imenovala Narodna vlada SHS v Ljubljani (od 31. oktobra 1918 približno do srede januarja 1919), njena naslednica se je pa imenovala Deželna vlada z a S l o v e n i j o. Naziv Slovenija se je torej začel uradno rabiti.

Ta prva jugoslovanska zedinjena Slovenija je pa trajala prav za prav samo 32 mesecev: do sprejetja vidovdanske ustave (28. junija 1921), ko se je določilo, da se naša država razdeli na oblasti, od katerih ne sme nobena imeti nad 800.000 prebivalcev. Z naredbo z dne 26. aprila 1922 se je razdelila vsa država na 33 oblasti in Slovenija na dve oblasti: ljubljansko in mariborsko. Ker se torej vidovdanska ustava ni mogla začeti izvajati takoj po sprejetju,

je bila dejansko Slovenija upravno združena še precej časa po 28. juniju 1921. Šele 13. marca 1923 je bil imenovan dr. Lukan za velikega župana ljubljanske oblasti. Oblastni skupščini v Ljubljani in Mariboru sta se pa sestali šele 23. februarja 1927.

Ko se je 3. oktobra 1929 razdelila naša država na devet banovin, smo bili Slovenci po veliki večini sicer zopet združeni v eni upravni enoti, manjkalo pa nam je ljube Bele Krajine.

Čez pičli dve leti je pa prišla tudi ta nazaj — in izpolnjena je naša želja iz l. 1848., kolikor je to v naši državi mogoče.

Tudi naš list se pridružuje klicu, ki odmeva v teh dneh po Dravski banovini: Hvala, tisočera hvala vsem, ki so pripomogli k naši združitvi!

Obzornik.

Knjige in časopisi.

Johan Bojer: Izeljenci.

Uhó pristaviš k toplemu srcu življenja in prisluhneš utripu: Zdaj gre počasi in enakomerno, brez pretresljajev, kakor da bo ostalo večno v tem taktu, a že se oglašá močneje, spet oslabi in bojiš se, da bi utihnilo. Zdaj spet se zažene kakor v blaznem vrtincu — nenadoma obvisi — utripa ni več. Tesnobna tišina zavлада — in ta je večna.

Da, v teh znanih in za človeka prav nič več presenetljivih stopnjah dinamične rasti se vedno giblje naše življenje. Pa vendar — kdo bi smel trditi, da ga pozna, da je prodril vsaj v enostavni in skoraj nezagonetni mehanizem življenja? Vsak dan moreš odkriti novo lice, vsak dan se moreš domisliti, da še tega ne poznaš, ne onega, ne tretjega ne četrtega. Zakaj v neštetih podobah in otenkih se na svetu odigrava to nezagonetno in preprosto človeško življenje. Radovednost te sili, da mu slediš v meander stoterih in tisočeri presenečenj, da se v najbolj nenavadnih, zagonetnih in skazjenih oblikah njegovega izraza znova in znova prepričaš o enovitosti in preprostosti njegovih prvih osnov, pogojev in potreb, njegovih prvih zahtev in smotrov.

Gotovo je najvišje hvale vreden pisatelj, ki ume izluščiti iz meandra te prvine življenja ter jih prikazati v njih pravem pomenu za človeka. Iz širokega obzorja, po katerem mu kroži za vsak pojav občutljivo oko, zajema vsekdar bistvo ter kaže s prstom nanj. In čitatelj mu sledi, osvaja ž njim široko obzorje, a vidi jasno in razločno tudi jedro, bistvo.

Ako čitaš knjigo »Izeljenci«, ki jo je napisal norveški mojster Johan Bojer, se kmalu uveriš, da imaš opravka s takim, najvišje hvale vrednim pisateljem.

O ne, Bojer ne piše za razvedrilo in za-

bavo, dasi ti nudijo dogodki, ki jih razpleta, veliko več razvedrila in zabave nego cele skladovnice nalašč za zabavo napisanih knjig. O ne, Bojer nikakor noče slepiti svojega čitatelja z gostim in mehkužno voljno pobarvanim besedičenjem. Bojer, ne, Bojer ne kopiči v svojem slogu bogastva izbranih izrazov in te ne preseneča z domislicami, da bi občudoval njegovo duhovitost. Prav nič se Bojer ne meni za tako popolno opremljeni laboratorij modernega literatstva, ki razpolaga z vijaki najrazličnejših vrst za natezovanje napetosti dejanja, ki ima brez števila retort, v katerih se po priznanih in uveljavljenih receptih brezhibno izvršujejo najbolj prekanjene psihološke reagence, pa še drugega orodja brez števila, ki vse služi modernemu pisatelju za uspešno fabrikacijo modnih romanov in povesti. Bojer si tega rafiniranega laboratorija nikakor ni omissil.

Njegovo pisateljstvo je zraslo na povsem drugačni osnovi.

Kot več in sposoben opazovalec življenja, se Bojer vglablja z vso vneto in skromno in nešteto krat zamolčane najosnovnejše potrebe in zahteve človeka. Od blizu gleda nanje in jim vidi v drob. A njegov duh spaja ogromne tokove, v katerih se to življenje preliva po svetu, v enoto, izluščiti skuša zmisel teh tokov — ne iz skrajnih posledic njih razvoja, marveč iz preprostih in navadno neopazanih osnov in vzrokov, iz njih vira.

Zato zadene z vsako svojo knjigo v živo. Sin malega naroda — saj je Norvežanov komaj še enkrat toliko kakor Slovencev — oblikuje Bojer življenje svojega naroda s premislekom; uči in propoveduje, da je bogastvo in napredek v srcu človekovem, ne v njegovi sili in oblasti. In pravega človeškega bogastva ima tudi najsiriromašnejši, kolikor ga hoče. Besede: dobrotá, čuvstvo, ljubezen — v njem niso

prazne in puhle fraze. On jim dá poudarek, postavi jih na pedestal, ki ga zaslužijo.

Prva potreba za človeka je zemlja in njeni sadovi. In Johan Bojer je posvetil svojo knjigo »Izseljenci« — zemlji.

Med živimi vprašanji, ki pretresajo v temeljih človeka in njegovo življenje, je vprašanje zemlje. Zemlja vsebuje pojem doma, domovine. In človek potrebuje najprej zemlje, da more živeti; da more imeti dom in domovino.

Bojerjev roman »Izseljenci« je roman zemlje.

Danes, ko se človek čezdalje bolj odmika elementu, ki ga redi, zemlji, in se mota čezdalje v večje težave in teškoče, v gorostasne stiske, kakršnih nikdar prej ni poznal, mora biti jedro vsake diskusije, bistvo vsake debate, ki naj rodi uspeh, vprav zemlja s svojimi neposrednimi sadovi.

Vsebinsko nam podaja Bojer nekako kolektivno zgodbo domače norveške vasi, ki ne more preživljati vseh ljudi, ki v nji živé, potem pa še zgodovino njenih izseljencev, ki so v severni Ameriki napravili kolonijo. Dobil so povsem neobdelana zemljišča, strahovito daleč od človeških bivališč, v neskončni preriji. Nimajo ničesar drugega, nego kar so pripeljali s seboj — to se pravi, niti najnujnejšega. Opis prvih početkov in grozovitih težav naselitve v divjini, kateri pesčica samim sebi prepuščenih ljudi pogumno kljubuje, osvaja si v zemlji zakopano bogastvo, je naravnost monumentalen.

Razvoj, ki pelje od borne ilovnate kože do lesene hiše in ki se polagoma organizira v naselbino, ki dobiva počasi lice urejenega mesta, sloni ves na junaštvu in neustrašenosti prvih priseljencev. Težave in bridkosti, ki jih močje z obupno delavnostjo, žené s pogumnim samozatajevanjem premagujejo, nikakor niso po Bojerju prikazane v svoji splošni podobi, marveč jim je avtor z neizprosno logiko in globokim umevanjem različnih človeških značajev vtisnil osebni, individualni pečat. Ogromno delo, ki se izvršuje v preriji, ni opisano v plazu svojega nastajanja, marveč je prikazano natančno kot odtisek tega žulja in one roke ter tretje glave, ob katerih pa visijo celi in pred našimi očmi kar je moči živi posamezni ljudje. Prav zato, ker nam je Bojer opisal v skupini svojih izseljencev raznovrstne značaje ter prizore docela prilagodil posameznim tipom, a obenem prepletel njih početje z eno samo logiko, z eno samo nitjo, ki je višji imperativ življenja: zaupanje, stojita pred nami tako stara norveška vasica kakor nova ameriška naselbina — polni tistega toplega, osebnega, neporušnega človeškega življenja, ki ga more le neposredno gledanje v bistvo vsega dogajanja dojeti in prikazati.

Toda žilava vztrajnost ljudi, ki si mukoma osvajajo zemljo, ima svoj vir v ljubezni do grude, do zemlje. Iz te prve ljubezni vstaja in se košati ljubezen s svojimi drugimi,

naravno se izražajočimi pojavi: ljubezen do družine ljubezen do doma, ljubezen do bližnjega — ljubezen do domovine.

Cudovito je Bojer izšel iz ljubezni do domovine, iz ljubezni do male in siromašne norveške vasi, da krona svoje delo s povratkom k tej poslednji točki človeške ljubezni. Vsi izseljenci se mučijo in trudijo v skriti nadi, da se bodo povrnil v rodno siromašno vasico, da bo njih delo obogatilo in dvignilo domači kraj.

Življenje se zoperstavlja človeku, življenje zapeljuje človeka in kar je njegovemu srcu najdražje, redko kdaj doživi svojo dopolnitev. Pretresljiv je zato naravnost v simbolično višino povzdignjeni povratek starega Mostena, ki je vse svoje življenje edino le na ta povratek mislil in po njem hrepenel; slep in bežeten ne more pričakati svojega konca v tujini, ampak se vrne domov — in spet se premisli in radi svojcev, ki jih je zapustil v Ameriki, razmišlja bolešno:

»Naj se mladi ljudje navdušujejo danes za domovino — jutri bodo šli svoja pota. In naj tam preko morja še tako obogatijo — neprestano jih bo mučilo domotožje.

Vrni se, in spet moraš v svet, odpotuj, in spet hrepeniš nazaj. Kjerkoli si, boš slišal klic domače pokrajine, vabljeni klic vile iz globokih gorâ. Zunaj v svetu imaš domovino in tukaj imaš domovino, v resnici pa si tujec tukaj in tam, tvoje pravo življenje je hrepenenje po tem, kar je daleč. Tvoja duša je kakor val, zmeraj nemiren, neprestano na poti.« (Prim. Damjana v Cankarjevi »Lepi Vidi«!)

Te pretresljive besede, kakor skop vzdih spričo neizbežnosti usode izseljenca, dajejo Bojerjevi knjigi pravo in dokončno obliko. Zakaj čez vsa ljubezen, ki veže človeka na zemljo, visi kakor oblak ljubezen, ki je nad zemljami in morji, ljubezen do telesno nedosežnih daljav: In v tem je poslednji, najgloblji pojem življenja.

Skopost Bojerjevega sloga, ki je do zadnje možnosti odpovedi izbrušen v nekem literarnem asketstvu, daje njegovi knjigi izredno globino in širino. Zajet je iz nujnosti, zato je tudi vprav nasproten razkošju leposlovnega fabrikantstva. Ako je med knjigami, ki so se v poslednjem času pri nas pojavile, katera kaj vredna za spoznavanje življenja, potem moramo postaviti Bojerjeve »Izseljence« prav na prvo mesto. Zakaj v nji ni prikazana le usoda posameznika ali celó le epizoda iz življenja, marveč zajeto je v nji življenje kot plaz, ki mu le s težavo moreš določiti poslednji smoter, dasi je že v njegovem viru zapaden. Objel je posamezne ljudi s svojim blagim in razumevanja polnim, a zato nič manj ostrim in prodirnim očesom, in s posamezniki je objel vas, domovino, človeštvo.

In še prav posebno vrednost ima Bojerjeva knjiga za nas Slovence. Ni ga morda naroda na svetu, kateremu bi Bojerjeva knjiga toliko povedala, kot našemu. Ako spremenimo imena

in kraje, si gotovo moremo do malega predstavljanja, da nam knjiga opisuje naše lastne ljudi, naše lastne stiske in težave. Zato je Bojerjevo delo za nas živa knjiga, ki bo globoko odjeknila v našem narodu. Ob Zupančičevi »Dumi« smo se prvič zavedeli najbridkejšega, najbistvenjšega vprašanja našega skupnega življenja. Bojerjevi »Izseljenci« bodo temu vprašanju dali potreben okvir, določili njegov pomen, skratka, odprli bodo znova poglavje, ki ni rešeno in čigar rešitev je prvi pogoj naše boljše bodočnosti.

Knjiga »Izseljenci« je izšla v prevodu Boža Voduška v »Leposlovnji knjižnici« Jugoslovanske knjigarne v Ljubljani. Silvester Škerl.

Dijaški koledar za šolsko leto 1931/32. Izdala in založila Slovenska dijaška zveza v Ljubljani. IV. letnik. Uredil Etbin Bojc. — Str. 206. — Cena 15 Din. — Vsak stan ima svoj koledar, pa bi ga dijak ne imel? Ima ga in je lep, da prekaša vse druge. Urednik mu je napisal uvodno besedo z željo, naj spremlja verno slovenskega študenta na njegovem potu in naj ga ne neha spominjati na veliko odgovornost in pomembnost njegovega poslanstva v narodu. In še naj bo koledar živ klicar časa in potreb, ki v njih živimo. —

Koledar je tak, da ne bo nikomur žal, ko si ga kupi. Pravi priročnik mu bo in mu služil v najrazličnejših okoliščinah. Običajni koledarski del izpopolnjuje številni podatki iz naše narodne in kulturne zgodovine, a vendar vsa tehtnost je v člankih in sestavkih pod zglavji Naša skupnost, Duhovna rast, Naša beseda in razgledi, Naša zemlja in ljudje in še v Tem in onem, kateremu sledi koristen drobiž. Menim, da ni aktualnega vprašanja, katerega ne bi obravnaval ta ali oni sestavek. Vsak je pisan toplo in zajemljivo, pa naj poroča ali kaže smernice, katerih naj bi se držal študent na poti življenja, ali naj ga vodi po naši zemlji in ga opozarja na njeno lepoto in njene najboljše sinove.

Toplo priporočamo!

Slovenska čitanka in slovnica za prvi razred srednjih in sorodnih šol. Ljubljana 1931. — V založbi šolskih knjig je izšel nov slovenski učbenik, ki pomeni prelom v tradiciji naših čitank in pomemben korak v lepše čase naši materinščini pri onih, ki bodo rastle poslej ob Bajcu, Ruplu, Sovretu in Solarju. Ker je ta knjiga tako važna, smo naprosili g. prof. A. Sovreta, da bi nam obširneje poročal v Mentorju o njej, kar nam je prijazno obljubil. V prihodnji številki torej več!

Literarni pomenki.

Vrnil sem se s počitnic in menil sem, da me bo čakalo toliko pošte iz vrst mojih mladih sotrudnikov in sotrudnic, da bom moral delati od jutra do večera in še pozno v noč, ako bom hotel odgovoriti vsem že v prvi šte-

vilki našega lista. Pa sem doživel bridko razočaranje, zakaj na mizi sem dobil samo — sedem pisem.

»Kaj naj to pomeni?« sem se vprašal in začel premišljevat, ni li to omen za sedem suhih let — skrajšanih v sedem suhih mesecev letošnjega Mentorjevega življenja.

Med letom, ko ste imeli toliko drugega dela, ste se tako pridno oglašali, v času tako dolgih počitnic pa — skoraj bi rekel — nič!

Ali ste res procul negotiis samo počivali in popolnoma pozabili na Mentorja? Upam, da ne. Morda pa Vas je prestrašil Postscriptum, v katerem sem rekel, da bi se rad otresel popravnih izpitov in repetentov? No, tako hudo nisem mislil. Nemara pa ste počitnice uporabili, da ste pridno brali in se tako razgledali po domačem in tujem slovstvu? Prav, če ste bili tako pridni. Prav pa ni, da ste przrli in omalovaževali naš razpis nagrad, s katerim Vas je hotel urednik vzpodbuditi in si zagotoviti tako kar največ prispevkov iz Vaših vrst.

Pa jih ni!

No, upam, da se prihodnjic ominozno število pomnoži samo s seboj in da ne bodo samo pomenki daljši, temveč da bo tudi bera za list sam velika. Ob tej priliki vabim ne samo leposlovce, temveč tudi znanstvenike, ki se gotovo že javljajo v višjih razredih, da bi se oglašali. V šoli imate govorniške vaje in vem, da se temu in onemu predavanje posreči. Če je lepo in zanimivo — pa naj bo s katerega koli področja, bi nemara prišlo Mentorju prav in našim čitateljem in čitateljicam menda tudi, saj bi ob lepem sestavku videli, kako naj sami delajo.

Torej z resnostjo in vnemo na delo, mladi rod, ki je tvoja prihodnost!

*

Franček, Maribor. Poslali ste »Počitnice gospoda študenta« s pripombo, da tekmujete za nagrado. Nič ne rečem, lepo ste ono leto preživeli počitnice in lepo ste obudili svoje spomine, a vendar še ne tako, da bi jih mogli priobčiti. Preveč vsakdanje je Vaše pripovedovanje in preveč razvlečeno. Saj ni potreba, da bi pripovedovali vse podrobnosti, ki so stare, stare in smo jih brali že lepše podane, ne, omejili bi se, n. pr. samo na oni dogodek s pismom in stvar bi bila kar dobra, sveža študentovska humoreska. Mogoče ta motiv še pretehtate in ga preobličite? Kako? Menim, da bi se lepše bralo v obliki črtice. Poizkusite, a obenem skušajte ugledati tudi svoj jezik in stil! — Z nagrado to pot ni nič.

I. G., Ribnica. S svojim »Beračem Matijo« ste pokazali, da imate dobro srce, in rad bi Vam napravil veselje, da bi ga videli v Mentorju, a je v Vaši črtici še bolj šibek in pomoči potreben, nego ste ga našli v gozdu! Če bi bil Matija vedel, da ga nameravate ovekovečiti s svojim prvencem, bi Vam bil najbrže drugače pripovedoval svoje življenje in bi se mu ne mudilo tako hitro umreti...

No, pero pa Vam je le potisnil v roko in ako dobimo kdaj v Vas novo slovensko pisateljico, bomo hvaležni tudi beraču Matiji.

Mirigoj, Ljubljana. Borite se še z obliko in izrazom, ki Vam delata toliko težav, da čuvstva in misli, katere hočete podati, kar obnemorejo v Vaših verzih. Tu in tam sicer zavzveni prav lepo, a kaj, ko prevladujejo prisiljenosti! Če bi opustili vse »misli visokoteče« in peli tako preprosto ko v »Plevici«, menim, da bi se Vam marsikatera posrečila. — Ali kaj berete? Ne bi Vam škodilo, če bi do dobra preštudirali naše stare in mlade, da bi ob njih spoznali, kaj je bistvo pesmi.

Manko, Ljubljana. »Jutro« je slaba verzifikacija z obrabljenimi, zastarelimi in za naš čas neokusnimi tropi in s šepajočim metrom. »Marijina« je nekoliko boljša, vendar za tisk ni še godna. Vam bi pa še prav posebno priporočil, da bi mnogo brali in si tako ugladili pot do pravega okusa.

Stojgoj, Št. Vid. Neznansko snovi ste natrpali v svojo »Zmagos«, ki pa je v tej obliki le prvi koncept za daljšo povest. Naivnega in slučajnega je v njej toliko, da gotovo sami sebi niste verjeli, da bi moglo vzbuditi dojem resničnostnega. Če boste čez kak leto ta svoj spis vzeli spet v roko, se gotovo nasmehnete in se ga znova lotite, ako se Vam bo zdel motiv še vreden peresa, ki Vam bo tedaj, upam, vse bolj gladko teklo.

Lili, Novo mesto. Motivček, ki ga preveva tiha tragika, bi bil kar lep, če bi ne bilo v njem nekaj neskladnosti, s katerimi se ne morem sprizniti. Prvi del bi morali poglobiti in nas mogoče že uvodoma kako seznaniti z materjo, da bi bil potem konec, ki je res efektan, tudi nujen. — Pomislite: mati umira, sin pa se sprehaja po gozdu in še kar nič se mu ne mudi domov! Kaj, če bi Vas poslali po zdravnika, ne da bi vedeli, da je z materjo tako hudo, in bi se med potjo vse ono zgodilo — okrvavljene roke so nekoliko pretirane, ker je skoraj nemogoče, da bi si jih v takem slučaju okrvavili! — in bi na to navezali, kar sledi. Predelajte, če se Vam zdi, in nam predelano pošljite — seve, če imate koncept, ker se mi zdi, kakor bi eksabrupto pisali. Drugič pišite samo na eno stran! Po tem drobcu sodim, da nam boste lahko še dosti lepega napisali.

Jelenka, Moste. »Prvi pokop« je preveč razvlečen in nekam raztrgan. Če bi se omejili, bi se Vam morda stvar posrečila. Tudi »V rudniku« se nisem mogel prav ogreti za Vaše podajanje in kar škoda se mi je zdelo Nane in vseh in vsega, zakaj snov bi res zaslužila, da bi se nekoliko bolj potrudili z njo. To in ono filozofiranje pa Vam kar nič ne pristoja in je nemara krivo, da svojih zgodb niste podali tako, kakor bi jih sicer — kolikor Vas doslej poznam — lahko. Zavedajte se svoje moči in svojega znanja in preko tega — nikar!

J. B. K., Velenje. Edini ste, ki je mislil, kako bi oskrbel Mentorju novo lice. Vaš osnu-

tek je idejno lep in tudi tehnična izvedba bi še nekako bila, a reprodukcija v samo eni barvi bi bila premrtva, zato ga nismo mogli upoštevati. Morda pa bi nam poslali kaj drugega, kar bi mogli uporabiti v listu?

Človek in narava.

Naloga za prevajalce.

Ljubljanski dijaki gotovo poznajo nekatere obiskovalce tivolskega parka, ki so s ptici tako domači, da jim n. pr. ščinkavci iz rok jemljejo hrano. Bržkone opazujete slično prijateljstvo človeka z živalmi tudi v drugih naših mestih. V splošnem bi lahko rekli: čim večje je mesto, tem bolj pogreša človek narave in s tem večjim veseljem opazuje rastline in živali, kjer se mu le nudi prilika. Po vsem svetu so n. pr. znani golobje na Trgu sv. Marka v Benetkah. Na tisoče in tisoče jih je; krmiti te golobe, ki ti jedo iz roke, to je zabava, ki si jo privoščijo nešteti obiskovalci Benetk. Na trgu je ob vsakem času dovolj prodajalcev koruze; za liro dobiš zavojček teh rumenih zrn in že med »kupčijo« se zgrinja okoli tebe množica golobov, ki vedo, da prodajalec ne da nič, ampak hoče imeti posrednika med seboj in njimi.

Nekaj sličnega sem opazoval v minulih počitnicah v Gradcu in na Dunaju. Gradec je ljubko mesto, polno zelenja in lepih sprehodov po mestu (grad!) in okolici. Ljudski humor mu je nadel naziv »Pensionopolis«, ker se v njem radi naseljujejo premožnejši upokojenci, da prežive — večer svojih let v kraju, ki nekako združuje ugodnosti mestnega življenja na deželi. Če hodiš po graških javnih nasadih, vidiš v njih toliko kosov, da meniš: graški parki so pa res »kosovo polje«. Ti kosi se prav nič ne boje; mirno si iščejo hrane sredi procesij izprehajalcev. Če sediš na klopici, pridejo kar k tebi gledat, ali si kaj prinesel za krilate Gradčane.

Kar sta za Ljubljancane Tivoli in Sišenski vrh, to je za Gradčane Hilmteich: spodaj velik ribnik s čolni, nad njim pa bujno zarastel gozd; vrh gozda se dviga razgledni stolp z lepim razgledom po Gradcu in okolici. Mreža poti in stezic te vodi k njemu. Povsod vidiš klopi, na katerih sede domačini in tujci ter se zabavajo s krmljenjem ptičev, ki se zbirajo in kar gnetejo okoli svojih mecenov. Kajti ves gozd je poln ptičev, o katerih velja, da ne sejejo in ne žanjejo, pa jih Gradčan preživlja.

Nehote se človek vpraša, kako ravnajo Gradčani z živalmi, da so tako kratke in domače. Morajo pač v prav posebni meri navajati mladino k ljubezni do narave in k skrbi za živalstvo. Sicer je pa posebne vzgoje komaj treba, saj najbolje vzgaja vsakodnevno opazovanje življenja po javnih nasadih. Kdo bo plašil ptička, če prihaja tako zaupno k tebi in te vprašuje s svetlimi očmi, ali mu res ne boš ničesar dal. Ali te ne gane neverica, ki pri-

de z drevesa prav k tebi na pot in te zvedavo ogleduje, češ, ali ne veš, kaj se spodobi.

Mesto Gradec pa skrbi tudi z javnimi napisi za to, da vzgaja med prebivalstvom zmisel za življenje z naravo, ne da bi človek pri tem uničeval živalstvo in rastlinstvo. Tako stoji tik razglednega stolpa velika deska s prav poučno in nič manj šaljivo in dovtipno pesmico, ki te uči, kako se obnašaj v gozdu. Vsakemu, ki je večš nemščini in ima malce vaje v tvorjenju verzov, bo v zabavo, če bi skušal preletiti šalo nemškega izvirnika v slovenski dovtip.

Torej čujmo, kako se je vesti v naravi!

Nicht im Gras und in den Saaten
darfst du wie im Wasser waten;
müßten sie zertreten sein,
ging' der Bauer selbst hinein!
Nimmst du die Blumen von der Pflanze,
so verschandelst du das Ganze,
weil nicht — wie manch eitler Tropf —
schöner sie ist ohne Kopf.
Blüt' und Blume am Strauch, im Grase
kann man riechen mit der Nase;
schau' nicht mit den Händen an,
was man mit den Augen kann!
Eine Blume auf dem Hut
macht sich an und für sich gut;
nur der Ochs will viele schmecken,
rupft sie auch zu andern Zwecken.
Kleines Viehzeug lasse leben,
dich ergötzt sein Tun und Streben;
sperr' 's in keinen Käfig ein,
sollt' es auch aus Liebe sein.
Äst das Reh im Wiesengrund,
gehe leise, halt' den Mund,
du gefällst — das glaube mir —
nicht so gut ihm, wie es dir.
Denk', daß Tiere barfuß schreiten,
Flaschenscherben Schmerz bereiten!
Fühlst du nicht mit dem Verstand,
dann zerhau' sie mit der Hand!
Flaschen, Düten, Packpapier
sind dem Walde keine Zier.
Bringst du sie gefüllt bis her,
trägst du heimzu auch nicht schwer.
Johlen, Schreien sei vermieden,
denn es stört den Waldesfrieden,
wenn ihn das Gebrüll durchhallt:
»Wer hat dich, du schöner Wald...«¹
Wissen sollen stets die andern,
die nach uns des Weges wandern:
der vorher gegangen war,
war Kulturmensch, nicht Barbar!

I. D.

Dostavek uredništva. Najboljši prevod te pesmi bomo objavili, če bo mogoče, že y na-

¹ Začetek znane nemške pesmi: Wer hat dich, du schöner Wald, — aufgebaut so hoch da droben? — Wohl den Meister will ich loben, — solang noch meine Stimme erschallt. — Lebe wohl, du schöner Wald!

slednji številki. Prevodi naj se pošljejo najpozneje do 15. oktobra. Avtor najboljšega prevoda bo dobil kot nagrado I. in II. zvezek Krekovich Izbranih spisov.

Sportnikovo srce.

Doslej je veljalo naziranje, da telesni prenapor povzroča hipertrofijo ali povečanje srca. Vendar nove raziskave — zlasti dr.-ja Richardsa — so pokazale, da se v takem primeru srce skrči. Kadar na primer tekač onemogel telebne na tla, nam obuja občutek, da se duši. Globoko hoče dihati, a zrak mu ne pride do pljuč. Toži o bolečinah v trebuhu in pade na bok s pritegnjenimi koleno. Čeprav se potí, čuti mrz. Dr. Richards je pregledaval ob Röntgenovih žarkih srce tekačev v tem položaju skrajne utrujenosti, poklicnih tekačev in dijakov, ki kot ljubitelji goje ta sport. Pri vseh je našel, da se srce po sportni preskušnji zmanjša. In celo pri velikih tekačih, ki že leta in leta vrše ta poklic, je naletel na najmanjša srca.

Brž, ko si je tekalec oddahnil, dobi srce zopet svoj navadni obseg, celo poveča se eno uro ali dve po pričetku teka. Dr. Richards razlaga, da zoženje dotičnega organa izvira iz krča, tega samega pa povzroča pritek mlečne kisline. Ta krč more izginiti, ako tekalec vdihava ogljično kislino, ki razkroji mlečno kislino. Omedlevica pritisne najbrže tedaj, ko stisnjeno srce ne more več pošiljati krvi do možganov. (Cr.)

Slovanski vestnik.

Koliko je Slovanov na svetu?

Letošnja Mladika prinaša na str. 309 pregled, koliko je Slovanov na svetu. Pisatelj (Jan Sedivý) jih našteje okroglo 179,800.000, in sicer Rusov 80,300.000, Ukrajincev 41,600.000, Belorusov 8,400.000, Čehov 8,200.000, Srbov in Hrvatov skupaj 10,300.000, Bolgarov 5,600.000, Slovencev 1,750.000 in Lužičkih Srbov 120.000. Če seštejemo te številke, dobimo 179,870.000. Pri tem pa opazimo, da je Mladika pri seštevanju pozabila na Slovake, ki jih je bilo l. 1921. okroglo 2,900.000 in ki so se do danes gotovo namnožili na dobre 3 milijone, tako da bo vseh Slovanov na svetu kakih 183,000.000. Slovenci tvorimo torej približno en odstotek vseh Slovanov, Rusi 44 odstotkov, Ukrajinci 23, Poljaki 13, Srbohrvatje 5½, Belorusi 4½, Čehi 4½, Bolgari 3 in Slovaki 1½ odstotka. Odstotek Lužičkih Srbov je neznaten: 0,06, na 10.000 Slovanov pride torej 6 Lužičkih Srbov.

Jugoslavija in Francija.

Beograjski list La Yougoslavie je 9. septembra priobčil razpravo B. Kovačevića o prosvetnih odnošajih med obema državama. Pariški Figaro je ponatisnil zaključek:

»Poleg svoje narodne preteklosti poznajo dandanes Jugoslovani najbolj francosko zgodovino. Poleg svojih narodnih pisateljev čitajo zlasti francoske pisce. In poleg svoje rodne domovine najgloblje ljubijo Francijo. Upati smemo, da bo francosko ljudstvo pomagalo Jugoslovanom, da postanejo tudi oni velik narod, sedaj ko so združeni v svoji narodni državi.« (Cr.)

Šola in dom.

Zdravstveno stanje naše šolske mladine.

Iz delovanja državne šolske poliklinike v Ljubljani v l. 1930/1931.

Zdravju in normalnemu razvoju mladine je treba posvečati največjo pozornost, zlasti pa je potrebna zdravstvena kontrola vse šoloobvezne mladine. To nalogo vrši pri nas državna šolska poliklinika pod vodstvom zdravnika dr. Lunačka, kateremu asistira dr. Ciber. Iz letnega poročila šolske poliklinike je razvidno ogromno in požrtvovalno delo tega socialnega in humanitarnega zavoda v šolskem letu 1930/31.

V lanskem šolskem letu je imela državna šolska poliklinika pod zdravstvenim nadzorstvom 28 zavodov, in sicer 15 srednjih, 5 strokovnih, 7 osnovnih in 1 obrtno šolo. Med drugim je klinika nadzorovala: I. državno klasično gimnazijo (745), II. drž. realno gimnazijo (898), III. drž. realno gimnazijo (620), I. drž. realno gimnazijo (597), žensko realno gimnazijo pri uršulinkah (91), drž. moško učiteljske (211), drž. žensko učiteljske (311), tehnično srednjo šolo (390), I. deško meščansko šolo (250), II. deško meščansko šolo (170), I. dekliško meščansko šolo (172), II. dekliško meščansko šolo (182), meščansko šolo Lichtenurn (229), notr. meščansko šolo uršulink (51), zunanjo meščansko šolo uršulink (156), meščansko šolo Zg. Siška (92), meščansko šolo Vič (159), trgovsko akademijo (137), dvorazredno trgovsko šolo (194), žensko učiteljske uršulink (58), obrtno šolo (229), osnovno šolo v Mostah (648), osnovno šolo na Viču (457), osnovno šolo Zg. Siška (348), osnovno šolo Sv. Peter (134), osnovno šolo v Hrušici (159), drž. deško vadnico (168), drž. dekliško vadnico (130), otroški vrtec (40).

Skupaj je bilo sistematsko pregledanih 8096 otrok.

Defektnost učencev osnovnih šol.

Od pregledanih učencev osnovnih šol jih je bilo 770 defektnih. Statistika navaša slab vid v 45 primerih, defekt sluha 11, defekt nosa in grla 16, pljučna obolenja 34, vnetja kože 25, bezgavke 623, povečane žrelnice 309, golša 134, sledovi golše 234, drža 154, druge bolezni 124 in caries zob 613 primerov. To velja za učence. Od pregledanih učenk osnovnih šol jih je bilo defektnih 517, in sicer: defekt vida

41, defekt sluha 7, defekt nosa in grla 27, pljučna obolenja 44, koža 65, bezgavke 475, povečane žrelnice 442, golša 143, sledovi golše 323, drža 252, druge bolezni 178, caries zob 512.

Defektnost učencev srednjih šol.

Od pregledanih srednješolcev je bilo defektnih 1391. Statistika navaša 352 primerov defekta vida, 18 defekta sluha, 23 defekta nosa in grla, 55 primerov pljučnega obolenja, 54 kože, 276 primerov bezgavke, 499 primerov povečane žrelnice, golša 292, sledovi golše 371, drža 325, druge bolezni 383, caries zob 683. Od pregledanih učenk jih je bilo bolnih, oziroma defektnih 871, in sicer defekt vida 137, defekt sluha 31, defekt nosa in grla 65, pljučna obolenja 27, koža 28, bezgavke 395, povečane žrelnice 182, golša 158, sledovi golše 219, drža 358, druge bolezni 315 in caries zob 595 primerov.

Defektnost učencev strokovnih šol.

Od pregledanih dijakov je bilo bolnih in defektnih 147, in sicer defekt vida 49, defekt sluha 7, defekt nosa in grla 13, pljučna obolenja 11, koža 31, bezgavke 21, povečane žrelnice 23, golša 36, sledovi golše 71, drža 40, druge bolezni 98, caries zob 90 primerov. Od pregledanih učenk je bilo bolnih in defektnih 230, in sicer: defekt vida 23, defekt sluha 2, defekt nosa in grla 7, pljučna obolenja 3, koža 12, bezgavke 52, povečane žrelnice 35, golša 44, sledovi golše 25, drža 45, druge bolezni 79 in caries zob 20.

Delo šolske poliklinike.

Šolska poliklinika je imela lani pet oddelkov, in sicer splošni ambulatorij, zobni ambulatorij, otorinolaringološki, okulistični in antropološki oddelek. Splošni ambulatorij je posetilo 16.996 otrok, očesnega 627, otolar. ambulatorij 393, zobnega 2868, antropološkega 977, kopel v polikliniki pa 1282 gojencev. Celokupni poset v lanskem šolskem letu je znašal 24.512 učencev. V zobnem oddelku je kontraktualno nastavljeni zobozdravnik delal 60 ur mesečno. Vsem siromašnim učencem vseh razredov osnovnih in I. razreda srednjih šol so popravljali zobe. Ordinacij je bilo 2868, plombiranih je bilo 1060 zob, izmenjanih 1050 vložkov pri zdravljenju korenin, ekstrahiranih 430 zob, izvršenih 230 zobnih pregledov in zdravili so 42 ustnih obolenj.

V otorinolaringološkem oddelku je kontraktualno nastavljeni specialist ordiniral 5 ur mesečno. Ordinacij je bilo 393, med temi 9 operativnih posegov. Na očesnem oddelku je honorarni specialist ordiniral do aprila po pet ur, nato 10 ur mesečno. Ordinacij je bilo 627, 292 učencev je prejelo očala, operiran je bil 1. Kopal se je letos 1282 otrok. Nekoliko manj kot lani, ker so prostori slabi, pokvaril se je pa tudi aparat.

V posvetovalnici se je oglasilo 640 staršev in 729 dijakov. Tuberkulozne, anemične in slabotne otroke so na šolski polikliniki obsevali s kremenčevo lučjo; skupno je bilo obsevanih 3369 otrok.

Slabotni in siromašni učenci so od šolske poliklinike v glavnem šolskem odmoru dobivali skodelico toplega mleka, pozimi z dodatkom ovomaltine. Take mlečne kuhinje je imel zavod tri, in sicer na polikliniki sami, v šoli Moste in v šoli na Viču. Dnevno je dobivalo mleko okrog 115 učencev. V kuhinji Nj. Vel. kraljice Marije je bilo razdeljenih brezplačno 31323 kosil, 4263 za polovično ceno in 1084 proti plačilu režijskih stroškov. Učenci strokovnih šol so prejeli brezplačno 703 obede, za polovično ceno 1525 in proti polnemu plačilu 1760 učencev.

Drž. šolska poliklinika je pregledala tudi dijaška stanovanja, in sicer pri onih dijakih, ki stanujejo pri tujih ljudeh. Pregledanih je

bilo 112 stanovanj, od teh dve nista odgovarjali najpotrebnejšim higijenskim zahtevam.

Pri pregledu šolskih poslopij je poliklinika na nekaterih zavodih ugotovila prenatrpanost šolskih prostorov z dijaštvom, zlasti na III. državni gimnaziji. Na tem zavodu ni šolske sobe, kjer bi na dijaka prišlo več kot 3,50 m².

Počitniške kolonije šolske poliklinike.

Da se slabotna deca nekoliko okrepi, je šolska poliklinika organizirala šest kolonij (160 otrok). Tri kolonije so bile v juliju, tri v avgustu, in sicer prva v Rakitni pod Krimom, druga v zdravstvenem domu v Lukovici in tretja v zdravstvenem domu v Medvodah.

Na polikliniki sta bila zaposlena dva stalna zdravnik uradnika, en antropolog, trije honorarno nastavljeni specialisti in pet zaščitnih sester.

Zabavni kotiček.

Meyeriada.

VII. spev.

ΤΑΤΣ ΧΝΕΡΟΥ ΚΑΙ ΙΕΙΤΕΛΟΥ ΜΟΝΟΜΑΧΙΑ.
DVOBOJ MED TATSCHNERJEM
IN JEITELOM.

Tam na katedra višavah začel je predavanje mično, prav po besedi, kot piše Gindély na strani štirinajsti. Zada v dvorani vendar se dvignila strašna je Eris, v sporu sovražnem strašno sta sprla se Jeitel in Tatschner. Ta pa ga v svojih rokâh je žilavih krepko zmikastil, trikrat močno mu je butnil glavô po klopi leseni. Silno se stari je zbal, ker grozno bilô je bobnenje, kakor če prazen bi sod z visokega stolpa priletel. Zdaj pa se stari je dvignil in k zadnjim klopem se nameril: »Jeiteles, Tatschner, nehajta pouk mi nesramno motiti. Če bi se rada pobila, le dajta se, nič ne bom branil, toda po uri šele, ne zdaj, ko predavam. Sta čula?« Jeiteles pa je nenadoma padel na tla in zatulil, zleknil se, ko da je mrtev, oči pa progrozno vrtel je. Silno se starče je zbal in rekel krilate besede: »Jeiteles, te kaj boli — gotovo ga Tatschner ubil je baš med mojim poukom, no, to je res strašna nesreča! Tatschner, nesrečni dijak — in zdaj se divjak mi še smeje, grozno, morilec se smeje — no, to je zares plemenito!« Ko za njegovo bojazen zaznali so drugi junaki, so se smejali glasno, veseleč se posrečene šale, Jeiteles pa je nemudoma vstal in v klop se umaknil.

VIII. spev.

ΚΟΛΟΣ ΜΑΧΗ. — VELIKA BITKA.

Ko so naslednjega jutra junaki zopet se zbrali, gnetli so se nekateri okoli Tatschnerja, drugi pa so za Jeitelom šli, ki naj bi v boju jih vodil.

Drobiž.

»Ena študentovska«. K zgodbi, ki jo prinašamo v današnji številki, naj približno na tem mestu še pisateljevo pojasnilo: »Dejanje, ki ga opisujem, se je godilo krog l. 1860. Nekaj teh starih grofov in baronov sem še poznal, n. pr. mojega župnika J. Ažmana v Gorjah, župnika Matēja Jereba v Preddvoru. Od teh dveh sem dobil ogrodje za te — flavze. Baron. Aufmerksam je bil poznejši vladni svetnik Račič, ki je baje nosil kot osmošolec krasno brado in bil zato podoben že kake-mu mlademu suplentu, da je lahko igral vlogo profesorja na izletu. — Ravnatelj je bil Čeh — menda se je pisal Nečasek.«

Toliko v informacijo kulturnemu zgodovinarju našega dijaškega življenja, ako bi kdaj pripravljaj delo o opski, junaški dobi slovenskega študenta.

Pri maturi: Profesor slovensčine sprašuje dijaka-

Boja želeli so vsi; izpolnila se Zevs je volja
 še od včeraj, ko v divjem prepiru sta se razdvojila
 Gustav Jeiteles, sin in Tatschner, junak srboriti.
 Kakor če mórja vodé zapljuskajo v skale uporne,
 val se za valom drevi, Zefir neumorno jih žene,
 prav tako gruča za gručo pogumne trume hitijo
 brez odmora v boj in Jeitel jih vodi in Tatschner.
 Ko pretepáška jih žila je v enem prostoru združila,
 trčili kmalu so vsi s pestmi in hkratu z glavámi.
 Grozen je trušč zagrmél, Gromovnika gromu podoben.
 Kmalu pa prišel je šum do ravnatelja, ljudstev pastirja.
 Jadrno šel je na pot; že stal je pred vrati razreda,
 stopil nenadoma v sobo, zapazil junake v pretepu.
 S temnim, grozečim pogledom jim rekel je te-le besede:
 »Marš v klop! Ne divjajte, svoját! Ste že zopet v
 laséh si!

Knjige na klop, tu ostanem, doklèr profesor ne pride!
 To je dejal, onemeli so vsi in vdano molčali,
 silni besedi čudeč se, ker res je pomembno govoril.
 Mir pa je vladal nad vsemi klopmi, nihčè se ni ganil.
 Meyer pa, šolnik božanski, se pravkar je bližal razredu,
 slutil v srcu pa ni, da notri že Brumm je, ravnatelj.
 Trik je sijajen izmislil po dolgem, napornem preudarku,
 da bi junake prestrašil, da mirni bilí bi med uro.
 Prav počasi odprl je vrata, samo za spoznanje,
 in tako ni zagledal ravnatelja ljudstev pastirja.
 Torej tako je začel: »Le tiho! ravnatelj je zunaj,
 kmalu še sam bo v razred prišel, da le nekaj opravi!«
 Čuli so vsi; in kot huzdournika divje vodovje
 vso preplavi ráván in trga vsevprek nezadržno,
 sprva sicer se jez upira razjárjenim vódam,
 končno se vendar podre, vsevprek razprši se valovje,
 sprva junaki tako držali so smeh krčeviti,
 ustnice močno grizoč, pesti stiskajoč si žilave,
 toda potem so bruhnili v smeh glasán, neugasen,
 soba se tresla je vsa in glas se je čul še na cesto.
 Sam ravnatelj, ljudstev pastir, se v smehu je zvijal,
 kakor hrast ponositi, ko vihra dreveča ga biča.

Crassus / Latinski mesečnik.

Iz francoskih listov posnemam, da izdaja profesor A. Warsley latinski magazin »Auxilium latinum« (666 Hancock Str., Brooklyn, N. Y. USA), kjer so vsi članki pisani v ciceronščini. Poleg resnih vprašanj prinaša tudi zabavni kotichek. To me je napotilo, da poskusim v Mentorju nekaj sličnega.

Ta ali oni se pokratkočasi, če sliši aliteracijo ali pa onomatopejo. Evo zgleda: Cácabon non in cáccabo cacababat (jerebica ni v loncu pela). Za gibke jezičke bo naslednji stavček: exsors extispex est exspes... Druge vrste spretnost je v tem, da poiščeš besede ali cele stavke, ki se dajo čitati v obe smeri. Pravim jim obratnice, po latinsko: versus cancrinus vel retrógradus. Primeri: Tagore, Sovre servos erogat!... Ibis, utinam te det Manitu sibi!... Et taedeat te!... Meridam adirem (Merida je mesto v Venezueli).

Pa še kratko pripoved.

Sponsio. Auctores gallici, Voltaire et Piron, Parisiis pignore certavisse dicuntur cognituri,

maturanta, ki mu je dosledno vsa vprašanja najbolje rešil. Poslušaj komisija z ministrskim poslanikom na čelu. Ob koncu še vpraša profesor (maturanta): »Ali mi znate povedati, kako opombo je pristavil avtor ob koncu slovnice?« Maturant malo pomisli, pa hitro zabrusi: »Ob koncu knjige je avtor pristavil pregled in kazalo.« Med komisijo je nastal homerski smeh, profesor je pa pordel in sram ga je bilo.

V šoli: Profesor sprašuje zgodovino starega veka. Pokličè dijaka in ga vpraša: »Kaj se je zgodilo leta 371?« Dijak mu odgovori: »Leta 371 je bila bitka pri Lojtrah (die Leiter [nemški] lestva); odgovoriti bi moral: pri Levktrah.

Različno naziranje:

Prvošolec ob vstopu v gimnazijo: »Vsak začetek je težak!«

Osmošolec pred maturo: »Kaj začetek, konec, konec!«

uter breviorem epistulam alteri mitteret. Voltaire, victoriae certus, primus ad sodalem dat codicillos latine compositos hoc modo: »Vadurus«. Sed mox ei perferuntur litterulae in hanc sententiam scriptae: »I«.

Nazadnje še latinsko »križaljko«:

Clatri explendi

1	2	3	4	5	6	7

Ad perpendicularum: 1. unicos, 2. vox graeca pro »clamor bellicus«, hodie salutatío fascistarum Italarum; eadem vox serbice »armilla« valet, 3. forma poetica nominis »suis«, 4. imperativus verbi quod »vacuum facere« est, 5. humor, sapa, virus, 6. ager, campus, arvum, 7. forma verbi auxiliaris... — Omnia vocabula canerina sunt.

Ad libram: Medius versus exhibet nomen latinum urbis quae nunc Ljubljana appellatur.

KNJIGARNA

NOVA ZALOŽBA

TRGOVINA S PISARNIŠKIMI POTREBŠČINAMI

R. Z. Z. O. Z.

LJUBLJANA

NA KONGRESNEM TRGU

priporoča dijakom in njih staršem bogato izbiro vsakršnih šolskih in pisarniških potrebščin, vse knjige za šole, zvezke, pisalno in risalno orodje, barve, papir za risanje in za načrte i. t. d.

Kdor kupi za 100.— Din, dobi na izbiro: Podobe iz sanj, (Cankar), ali dramo Kasijo (Majcen), ali pesmi Tristia ex Siberia (Mole) kot dar. Pri Novi Založbi je izšla Literarna veda (dr. Keleminova).

Najstarejša knjigarna Jugoslavije!
Ustanovljena leta 1782.

KLEINMAYR & BAMBERG

LJUBLJANA

Miklošičeva cesta 16

Telefon 31-33

Največja zaloga tu- in inozemskih knjig in časopisov, muzikalij (not) za vse instrumente, ki jih potrebujete in si jih želite: učne in leposlovne, mladinske, znanstvene itd., knjige v slovenskem, nemškem, francoskem, angleškem in vsakem drugem jeziku. — Originale in prevode grških in latinskih klasikov, enako tudi kompletno „Reclams-Universal-Bibliothek“, „Miniaturn Bibliothek“ in „Sammlung Goeschen“, športno in šahovsko literaturo itd., kakor tudi vse pisarniške potrebščine.

Torej ne pozabite knjigarne Kleinmayr & Bamberg
Ljubljana, Miklošičeva cesta 16

Za nakup šolskih in tehničnih
potrebščin se priporoča
trgovina s papirjem

M. TIČAR

LJUBLJANA

Obvestila.

Uprava Mentorja opozarja vse, ki bi si radi naročili prejšnje letnike, da jih ima še nekaj v zalogi. Letnik 1927/28 (četrti številka manjka) Din 9.—, letnik 1928/29 (celoten) Din 30.—, letnik 1929/30 (celoten) Din 30.—. Tudi lanski letnik, ki je nepopolen, se še dobi.

Poverjenike prosimo, da bi se kakor prošla leta zavzeli za Mentorja ter mu pridobili čim več novih naročnikov, da se bo mogel še lepše razviti. Uredništvo in uprava se bosta potrudila, da bo list ustrežal in nudil naročnikom od številke do številke lepo opremljen izbrano in koristno čtivo. Prosimo tudi, da bi zamudniki čimprej poravnali zaostalo naročnino!

*Kdor kupuje
knjige
gre v
Jugoslovansko
knjigarno
v Ljubljani*

Zahtevajte prospekte!

Zbirke žepnih slovarjev in učbenikov / Leposlovne knjižnice / Ljudske knjižnice / Zbirke domačih pisateljev / Zbirke mladinskih spisov / Zbirke „Kosmos“ / Možnost mesečnega plačevanja /

Naročniki knjižnih zbirk uživajo 25% popusta pri nakupu drugih knjig iz naše založbe (izvz. šolskih)

**LJUDSKA
POSOJILNICA**

REG. ZADRUGA Z NEOMEJ. ZAVEZO

V LJUBLJANI

obrestuje hranilne vloge po najugodnejši obrestni meri, vezane vloge po dogovoru ter brez vsakega odbitka.

Tudi rentni davek plačuje
[posojilnica sama.

Svoje prostore ima tik za frančiškansko cerkvi, v lastni palači, zidani še pred vojno iz lastnih sredstev. Poleg jamstva, ki ga nudi lastna palača, veleposestvo in drugo lastno premoženje, jamčijo pri Ljudski posojilnici kot zadrugi z neomejenim jamstvom za vloge vsi člani s svojim premoženjem, ki presega večkratno vrednost vseh vlog.

Hranilne vloge znašajo nad
160 milijonov Din

**Trgovske knjige
in šolski zvezki!**

Vedno v zalogi:
glavne knjige, ameri-
kanski journali,
štrance, spominske
knjige, bloki, mape
i. t. d.

ANT. JANEŽIČ

LJUBLJANA

FLORIJANSKA UL. ŠT. 14

Knjigoveznica, industrija
šolskih zvezkov in
trgovskih knjig.

TELEFON 27-55

**T
I
SLOVENIJA**

**DRUŽBA Z OMEJENO ZAVEZO
V LJUBLJANI, WOLFOVA ULICA 1**

**K
A
R
N
A**

*Izvršuje vsa v tiskarsko
stroko spadajoča dela
po zmernih cenah.*

*Časopisi, knjige, revije,
brošure, vabila, letaki,
plakati i. t. d.*

*Zaloga beležnih in
stenskih koledarjev.*